

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**Analýza slovesných kategorií na úrovni A1 v učebnicích češtiny
pro žáky s odlišným mateřským jazykem**

Analysis of Verb Categories at A1 Level in Czech Textbooks for
Students with Different Mother Tongue

Bakalářská práce

Tereza Vidová

Česká filologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Olomouc 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Analýza slovesných kategorií na úrovni A1 v učebnicích češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem“ vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Boženy Bednařikové, Dr., a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne Podpis

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat vedoucí své bakalářské práce doc. PhDr. Boženě Bednaříkové, Dr., za odborné vedení, poskytování jejích cenných rad, materiálů, podkladů pro vypracování této práce a za její čas a trpělivost.

Obsah

Úvod	8
1 Společný evropský referenční rámec pro jazyky	11
1.1 Verba	12
1.2 Požadované znalosti o slovesných kategoriích pro referenční úroveň A1	12
2 Gramatické kategorie sloves	14
2.1 Kategorie slovesné osoby	15
2.2 Kategorie slovesného čísla	16
2.2.1 Vykání	16
2.2.2 Kongruence slovesa s numerativním genitivem v subjektu	17
2.3 Slovesný způsob	17
2.3.1 Indikativ	18
2.3.2 Kondicionál	19
2.3.3 Imperativ	19
2.4 Slovesný čas	20
2.4.1 Prézens	20
2.4.2 Préteritum	21
2.4.3 Futurum	21
2.5 Slovesný vid	22
2.5.1 Iterativa	23
2.5.2 Slovesa pohybu	24
2.6 Slovesný rod	24
3 Shrnutí teoretické části	25
4 Praktická část	26
Čeština pro malé cizince 1, 2 (Světlana Kotyková, Ilona Lejnarová, Jiřina Kinkalová)	29
4.1 Čeština pro malé cizince 1	29
4.1.1 Kategorie slovesné osoby	29
4.1.2 Kategorie slovesného čísla	30
4.1.3 Kategorie slovesného času	31
4.1.3.1 Prézens	31
4.1.3.2 Préteritum	32
4.1.3.3 Futurum	33
4.1.4 Slovesný vid	33
4.1.5 Kategorie slovesného způsobu	34
4.1.5.1 Indikativ	34
4.1.5.2 Kondicionál	34

4.1.5.3	Imperativ	34
4.1.6	Kategorie slovesného rodu	34
4.2	Čeština pro malé cizince 2.....	35
4.2.1	Kategorie slovesné osoby	35
4.2.2	Kategorie slovesného čísla	36
4.2.3	Kategorie slovesného času.....	36
4.2.3.1	Prézens	36
4.2.3.2	Préteritum	37
4.2.3.3	Futurum	38
4.2.4	Slovesný vid	38
4.2.5	Kategorie slovesného způsobu.....	39
4.2.5.1	Indikativ	39
4.2.5.2	Kondicionál	39
4.2.5.3	Imperativ	40
4.2.6	Kategorie slovesného rodu	41
4.3	Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (Karla Hronová, Josef Hron)	41
4.3.1	Kategorie slovesné osoby	41
4.3.2	Kategorie slovesného čísla	43
4.3.3	Kategorie slovesného času.....	45
4.3.3.1	Prézens	45
4.3.3.2	Préteritum	46
4.3.3.3	Futurum	46
4.3.4	Slovesný vid	46
4.3.5	Kategorie slovesného způsobu.....	46
4.3.5.1	Indikativ	46
4.3.5.2	Kondicionál	46
4.3.5.3	Imperativ	47
4.3.6	Kategorie slovesného rodu	47
	Domino – Český jazyk pro malé cizince 1, 2 (Svatava Škodová).....	47
4.4	Domino – Český jazyk pro malé cizince 1	48
4.4.1	Kategorie slovesné osoby	48
4.4.2	Kategorie slovesného čísla	49
4.4.3	Kategorie slovesného času.....	50
4.4.3.1	Prézens	50
4.4.3.2	Préteritum	50
4.4.3.3	Futurum	50

4.4.4	Slovesný vid	51
4.4.5	Kategorie slovesného způsobu.....	51
4.4.5.1	Indikativ	51
4.4.5.2	Kondicionál	51
4.4.5.3	Imperativ	51
4.4.6	Kategorie slovesného rodu	52
4.5	Domino – Český jazyk pro malé cizince 2	52
4.5.1	Kategorie slovesné osoby	52
4.5.2	Kategorie slovesného čísla	53
4.5.3	Kategorie slovesného času.....	55
4.5.3.1	Prézens	55
4.5.3.2	Préteritum.....	56
4.5.3.3	Futurum	57
4.5.4	Slovesný vid	57
4.5.5	Kategorie slovesného způsobu.....	57
4.5.5.1	Indikativ	57
4.5.5.2	Kondicionál	58
4.5.5.3	Imperativ	58
4.5.6	Kategorie slovesného rodu	58
4.6	Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ (Jana Rohová).....	58
4.6.1	Kategorie slovesné osoby	59
4.6.2	Kategorie slovesného čísla	59
4.6.3	Kategorie slovesného času.....	60
4.6.3.1	Prézens	61
4.6.3.2	Préteritum.....	61
4.6.3.3	Futurum	61
4.6.4	Slovesný vid	62
4.6.5	Kategorie slovesného způsobu.....	62
4.6.5.1	Indikativ	62
4.6.5.2	Kondicionál	62
4.6.5.3	Imperativ	63
4.6.6	Kategorie slovesného rodu	63
4.7	Česky raz dva (Andrea Halaštová)	63
4.7.1	Kategorie slovesné osoby	64
4.7.2	Kategorie slovesného čísla	65
4.7.3	Kategorie slovesného času.....	66

4.7.3.1	Prézens	66
4.7.3.2	Préteritum	67
4.7.3.3	Futurum	67
4.7.4	Slovesný vid	68
4.7.5	Kategorie slovesného způsobu.....	68
4.7.5.1	Indikativ	68
4.7.5.2	Kondicionál	68
4.7.5.3	Imperativ	69
4.7.6	Kategorie slovesného rodu	69
5	Shrnutí.....	70
	Závěr	78
	Anotace	80
	Resumé.....	81
	Seznam použité literatury.....	83
	Seznam obrázků	87
	Seznam zkratk	88
	Seznam tabulek	90

Úvod

V této práci se budu věnovat analýze vybraných slovesných kategorií v učebnicích češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Rozborem a zkoumáním učebnic češtiny pro cizince se zabývá řada diplomových prací, odborných článků i monografií – viz např. Hrdlička 2018¹, Doleží a kol. 2014², Vávrová 2013³ nebo Matyášová 2020⁴, Vlachová 2022⁵ apod. Práce zabývající se analýzou slovesného systému nebo slovesných kategorií však upřednostňují učebnice, které bývají označeny referenční úrovní A1, mezi nejčastěji zkoumané publikace patří např.: „Česky krok za krokem“⁶, „Česky, prosím“⁷ nebo „Čeština expres 1“⁸. Já se ale v této práci zaměřím na opomíjené učebnice, které by se daly nazvat jako „dětské“ – učebnice pro žáky, kteří mnohdy neumějí ani číst a psát (obsahující např. více ilustrací, méně příkladů a teoretického sdělení, poznámek). Učební materiály zvolené v této práci k rozboru, ve většině případů dokonce ani neuvádějí, pro jakou úroveň jazyka jsou určeny, ale jen zmiňují věkovou kategorii žáků. Učebnice češtiny pro cizince jsou zpravidla děleny podle referenčních úrovní (A1, A2, B1, ...) a jsou většinou vytvářeny na základě „Společného evropského referenčního rámce pro jazyky“⁹ (dále jen SERR). Byly a jsou také tvořeny učebnice pro děti, tj. pro žáky ve věku od 6 do 12 let (mladší školní věk). Za posledních několik let došlo k plynulému

¹ HRDLIČKA, Milan. K obtížnosti mluvnické látky ve výuce češtiny jako jazyka nemateřského. In: HRDLIČKA, Milan – ŠKODOVÁ, Svatava. *Čeština jako cizí jazyk v průsečíku pohledů*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7308-884-2.

² DOLEŽÍ, Linda (ed.) a kol. *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince*. AUČCJ – Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, 2014. ISBN 978-80-260-5587-7.

Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-mladsi-skolni-vek.pdf>

³ VÁVROVÁ, Alena. *Prezentace minulého času ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. [online] Brno, 2013. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka. Mgr.

Pavlna Vališová. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ytlqp/Vavrova_Alena.pdf

⁴ MATYÁŠOVÁ, Radka. *Srovnání učebnic pro žáky s OMJ na úrovni A1*. [online] Brno, 2020. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Mgr. Hana Svobodová, Dr. phil. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/n1x24/Matyasova-BP.pdf>

⁵ VLACHOVÁ, Iveta. *Pasivum ve výuce češtiny jako cizího (druhého) jazyka*. [online] Brno, 2022. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Mgr. Adam Veřmiřovský, Ph.D. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pzzxb/Bakalarska_prace.pdf

⁶ HOLÁ, Lída. *Česky krok za krokem 1 – Czech step by step 1: A1–A2*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-129-0.

⁷ CVEJNOVÁ, Jitka. *Česky, prosím A1+ A2: učebnice češtiny jako cizího i druhého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4104-1.

⁸ HOLÁ, Lída – BOŘILOVÁ, Pavla. *Čeština expres 1: úroveň A1/1 [anglická verze]*. 2., opr. vyd. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-22-6.

⁹ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Translated by IVANOVÁ, Jaroslava – LENOCHOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Jana – ŠIMÁČKOVÁ, Šárka. Univerzita Palackého v Olomouci 2006. ISBN 80-244-1425-2.

nárůstu cizinců na území České republiky, přičemž se zvyšuje míra migrace legální i nelegální¹⁰. V nedávné době došlo k většímu přílivu válečných uprchlíků ukrajinsky mluvících uživatelů jazyka na území ČR, mezi nimiž se samozřejmě nacházely i děti. Výuka českého jazyka v souvislosti s touto nastalou událostí se stala potřebnější než kdy dříve. Vybrané učebnice určené k výzkumu v praktické části jsou vyhrazeny žákům ve věkovém rozmezí od 6 do 12 let. V práci budu s pojmem žák pracovat ve významu vzdělávaného dítěte – cizince navštěvujícího 1. stupeň ZŠ. V první kapitole teoretické části obecně vymezím „Společný evropský referenční rámec pro jazyky“ a uvedu, jaké znalosti a gramatické kompetence by měli žáci na této úrovni získat. V dalších kapitolách budu definovat slovní druh slovesa a charakterizovat slovesné kategorie, které by měly být probírány na referenční úrovni A1.

V praktické části budu analyzovat, jakým způsobem jsou vysvětlovány a prezentovány vybrané slovesné kategorie v daných učebnicích, tzn. kategorii osoby, čísla, způsobu, času a vidu a zmíním se i o slovesném rodu, jelikož znalost trpného příčestí je záležitostí pasivního poznání a aktivně je předpokládáno zvládnutí pouze tvarů aktivních¹¹. Rozboru budou podrobeny tyto učebnice:

- „Čeština pro malé cizince 1, 2“ od Světlany Kotykové, Ilony Lejnarové a Jiřiny Kinkalové – nakladatelství Euromedia Group k. s.,
- „Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?“ od Karly a Josefa Hronových – nakladatelství Didakta Praha,
- „Domino – Český jazyk pro malé cizince 1, 2“ od Svatavy Škodové – nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.,
- „Česky raz dva“ vytvořené Andreou Halaštovou a kol. – Centrum pro integraci cizinců,
- „Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ“ od Jany Rohové – nakladatelství Dr. Josef Raabe s. r. o.

Podkapitoly v praktické části budou členěny dle jednotlivých učebnic, které v práci budou zkoumány chronologicky podle data vydání (od nejstarších po nejnovější).

¹⁰ Cizinci: Počet cizinců [Online]. *Český statistický úřad*. Aktualizováno 30. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>. [2024-03-20].

¹¹ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

Nejdříve představím danou publikaci a poté budu analyzovat jednotlivé slovesné kategorie.

V práci uplatním kvalitativní metodu výzkumu (viz podrobněji ve 4. kapitole „Praktická část“), v tomto případě spočívá v interpretaci a popisu daného jevu ve vybraných materiálech. V této práci budou ve výše zmíněných učebnicích vyloženy gramatické kategorie sloves. V průběhu výzkumu se pokusím zjistit odpovědi na tyto výzkumné otázky:

1. Jsou v učebnicích zohledněny všechny gramatické kategorie pro referenční úroveň A1, které jsou popsány podle SERR v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“?
2. Vychází vybrané učebnice z gramatického popisu pro referenční úroveň A1?
3. Vycházejí analyzované gramatické kategorie zkoumaných učebnic z reprezentativních (odborných) učebnic (gramatik)?

V závěru práce shrnu výsledky analýzy a odpovím, jak byly naplněny výzkumné otázky.

1 Společný evropský referenční rámec pro jazyky

„Společný evropský referenční rámec pro jazyky“ (dále jen SERR) slouží jako manuál, podklad pro sestavování „jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikulů, zkoušek, učebnic“ a dalších vzdělávacích materiálů, které jsou uznávány na území celé Evropy.¹² Rámec komplexně charakterizuje očekávané výstupy, cíle, kompetence; objasňuje, jaké učivo by měl student zvládnout, aby byl schopen se dorozumět a komunikovat. Rámec popisuje znalosti, dovednosti, jež je potřeba rozvíjet, aby bylo dosaženo požadovaného výsledku. „Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen.“¹³ Rámec také informuje o tom, jak měřit pokroky studentů a jejich ovládnání jazykových úrovní ve všech stádiích učení se jazyku. Kritéria, která rámec stanovuje, jsou společná všem evropským zemím, tudíž nedochází k nedorozuměním týkajícím se oblasti vzdělávání jazyků, ale přispívá k podpoře mezinárodní spolupráce zaměřující se na moderní jazyky.

Jak je uvedeno na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy¹⁴, zatím byly popsány čtyři referenční úrovně pro češtinu jako cizí jazyk, a to tyto: A1, A2, B1 a B2. V práci se zaměřím na nejnižší úroveň „generativního užívání jazyka“ na úroveň A1 (Breakthrough), která byla popsána v publikaci „Čeština jako cizí jazyk – Úroveň A1“¹⁵. (V doplňujícím materiálu z roku 2018 je zmíněna i úroveň Pre-A1, která by měla předcházet úrovni A1, jsou zde vypsány i některé deskriptory, poznatky o slovesech a slovesných kategoriích na úrovni Pre-A1 nezahrnují.) Úroveň A1 umožňuje studentům dorozumět se jednoduchým způsobem s okolím tak, aby byly naplněny jejich nejnütnější komunikační potřeby. Studenti jsou schopni klást jednoduché otázky a odpovídat na ně, znají základní fráze a výrazy. Na této úrovni je také nezbytná znalost minimálního gramatického materiálu, souboru pravidel, jež jsou podmiňující ke

¹² *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Translated by IVANOVÁ, Jaroslava – LENOCHOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Jana – ŠIMÁČKOVÁ, Šárka. Univerzita Palackého v Olomouci 2006, s. 1. ISBN 80-244-1425-2.

¹³ Tamtéž, s. 1.

¹⁴ Referenční úrovně pro češtinu jako cizí jazyk [online]. © 2013–2024 MŠMT. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>. [2024-03-20].

¹⁵ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

splnění stanovených cílů.¹⁶ Jak popisuje kolektiv autorů publikace „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“¹⁷, není cílem této úrovně, aby studenti znali gramatická pravidla a tvoření nejrůznějších jevů, ale aby se dovedli dorozumět v daných situacích (dokázat někoho o něco požádat; vyslovit svou potřebu atd.).

1.1 Verba

Jak uvádí „Mluvnice češtiny 2“ sloveso jako slovní druh lze charakterizovat takto: „(...) vyjadřuje dynamický příznak substančních jevů probíhající v čase, tj. především děje, a to děje nemutační a děje mutační (tzv. události), ale také tzv. neděje (statické významy).“¹⁸. Tzn. že slovesa jsou schopna vyjádřit dynamiku, hybnost osob, věcí v čase. Jak předkládá „Nový encyklopedický slovník češtiny“, u autosémantik se člení slovesa na dvě skupiny – „s významem dějovým“, kam zařazuje tyto příklady „číst“, „běhat“, „pršet“ a „slovesa stavová“ „stát“, „mít“, „patřit“¹⁹.

Slovesa náležejí k ohebným slovním druhům, tzn. že slovesa podléhají slovesné flexi (ohýbání slovesa), přesněji řečeno konjugaci (časování) – „tj. vyjadřování nominálních rysů osoba a číslo sufixem-koncovkou u sloves: *kouřím, kouří-š, kouří-Ø*“²⁰. Tvary sloves mohou být syntetické, či analytické. Verba svými tvary vyjadřují slovesné kategorie: osobu, číslo, čas, vid, způsob a rod.

1.2 Požadované znalosti o slovesných kategoriích pro referenční úroveň A1

Studenti na referenční úrovni A1 by se měli seznámit s kategorií slovesné osoby, čísla, času a vidu, způsobu a slovesného rodu. Jak popisuje Hádková, Línek

¹⁶ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Translated by IVANOVÁ, Jaroslava – LENOCHOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Jana – ŠIMÁČKOVÁ, Šárka. Univerzita Palackého v Olomouci 2006, s. 2. ISBN 80-244-1425-2.

¹⁷ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

¹⁸ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.129.

¹⁹ OSOLSOBĚ, Klára (2017). SLOVESO. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVESO> [2024-03-20].

²⁰ OSOLSOBĚ, Klára (2017). FLEXE. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FLEXE> [2024-04-12].

a Vlasáková u slovesné osoby se žáci obeznámí s šesti tvary – tj. první, druhou a třetí osobou v singuláru a plurálu několika slovesných paradigmat.²¹ Osoba a číslo jsou signalizovány díky osobní koncovce. Očekává se, že budou žáci poučeni o numerativním genitivu, u nějž „řídí koncovku v přísudku číselný výraz a vyžaduje zakončení na -o“²² (numerativní genitiv uvádím v souvislosti se shodou slovesa v přísudku). Na úrovni A1 by se měli žáci seznámit alespoň s jednoduchým prostředkem formální komunikace, tedy s tzv. vykáním („Dobrý den, nevíte, kde je lékárna?“). Z hlediska slovesných časů by měly být žákům prezentována paradigmata préterita, prézentu i futura. Se slovesnou kategorií času úzce souvisí slovesný vid. Kategorie vidu je chápána jako „morfologicko-lexikální nekonjugační prostředek slovesa, tvořící součást odrazové funkce slovesa“²³. Jak uvádí Hádková, Línek a Vlasáková není možné se v komunikaci vyhnout tvarům perfektivním, a tak by měly být žákům tvary prezentovány jako zvláštní skupina sloves. Autoři publikace „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“ podotýkají, že by měly být žákům zmíněny rysy perfektiv: jde o verba, která nejsou schopna vyjádřit probíhající děj/stav, nýbrž projevující svůj výsledek a uzavřenost, dovršenost.²⁴ Jelikož perfektiva netvoří aktuální prézens, jejich prezentní formy odkazují k budoucnosti, perfektiva nejsou schopna vytvářet tvary opisného futura. Žáci úrovně A1 by se měli seznámit s několika iterativy, tedy s imperfektivními slovesy, která vyjadřují opakovanost a pravidelnost. Prezentní čas se tvoří pomocí prezentního kmene a osobních koncovek. Hádková, Línek a Vlasáková doporučují vysvětlit žákům prézens zjednodušeněji, a to tak že se slovesa rozčlení na dvě skupiny podle koncovek 1. os. sg. na U-typ a M-typ, 3. os. sg. se liší také koncovkou. Aby bylo možné toto rozdělení sloves na dvě skupiny, je zapotřebí užívat hovorovější koncovky v 1. osobě singuláru u sloves 3. třídy prezentního kmene („maluju“ namísto „maluji“). Préteritum, slovesný analytický čas, je tvořen u všech sloves, tvary jsou složeny z minulého přičestí a z prezentních tvarů

²¹ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 254. ISBN 80-260-1459-6.

²² Složitější případy shody přísudku s podmětem. [online] *Internetová jazyková příručka (2008–2024)*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=602#nadpis15> [2024-04-23].

²³ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.179.

²⁴ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

slovesa „být“²⁵. Žáci by měli znát aktivně celé paradigma těchto tvarů a měli by vědět, že při vykání minulé přičestí zůstává v singuláru. S futurem se žáci setkají, jak již bylo zmíněno výše u syntetických tvarů perfektiv, která nevyjadřují svou formou význam přítomní, ale futurální. Žáci by měli znát také opisné futurum, tedy složený budoucí čas, který nelze tvořit u perfektiv. Z hlediska slovesného způsobu by měli žáci úrovně A1 aktivně ovládat pouze indikativ. U imperativu se neočekává, že by studenti zvládli celé paradigma tvarů, spíše se imperativní tvary budou vyskytovat v rámci frází pro jednotlivé komunikační situace. Co se týká kondicionálu, s tímto způsobem se žáci setkají pouze s tvarem 1. os. sg. u slovesa „chtít“ (chtěl/a bych + A/inf.) Z hlediska slovesného rodu poznají žáci pouze aktivum, pasivum by měli rozeznat ve frázích nebo nápisech.²⁶

2 Gramatické kategorie sloves

V této kapitole zaměřím svou pozornost na slovesné kategorie, které budou potřebné pro výzkum ve zvolených učebnicích v praktické části. Výběr gramatických kategorií jsem provedla na základě požadavků stanovených „Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky“, který určuje znalost těchto kategorií na referenční úrovni A1 a blíže je znalost gramatiky úrovně A1 popsána v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“²⁷. Slovesný způsob, čas, slovesný rod a vid jsou finitní (určitá) verba schopna vyjádřit nezávisle na jiném členu věty, závisle například na subjektu je vyjádřeno gramatické číslo a osoba. U některých částí složených slovesných tvarů lze vyjádřit i jmenný rod, jak podotýká „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“.²⁸ Kategorii osoby a čísla nevyjadřuje ani infinitiv, jelikož je to bezpříznakový tvar slovesa.

²⁵ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, 109. ISBN 80-7168-306-x.

²⁶ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

²⁷ Tamtéž, s. 254–257.

²⁸ VONDRÁČEK, Miloslav. Verbum (sloveso). In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2018, s. 66. ISBN 978-80-200-2719-1.

2.1 Kategorie slovesné osoby

V „Mluvnici češtiny 2“ je slovesná osoba popsána jako „flektivní gramatický prostředek převážně kongruenční“²⁹. To znamená, že sloveso lze ohýbat pomocí koncovek, a tak je možno tvořit slovesné tvary a celá paradigmata slovesných časů a způsobů („dělám“, „děláš“, „děláme“; „dělej“ ad.), s kongruencí mezi subjektem a predikátem.

Finitní tvary jsou schopny vyjádřit tři osoby v obou číslech: první osoba náleží mluvčímu, druhá osoba odpovídá adresátovi komunikačního aktu a třetí osoba se týká „předmětu řeči“, jak uvádí „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“, v „Mluvnici češtiny 2“ je označena jako „nepartnerská osoba“, pod tímto pojmenováním se tak rozumí živé bytosti, ale i věci³⁰. K těmto osobám se vztahují i personální pronomina (1. os. – já, my; 2. os. – ty, vy; 3. os. – on, ona, ono, oni, ony). Slovesná osoba je rozpoznatelná pomocí osobní koncovky (i nulové) u všech tvarů finitních. V analytických formách préterita, futura či kondicionálu se slovesná osoba vyjadřuje z tvaru slovesa „být“ ve finitní podobě.

Jak podotýká „Mluvnice češtiny 2“³¹, slovesná osoba zahrnuje komplexní soustavu tvarů a primárně slouží ke sdělení vztahu „totožnosti/netotožnosti“, jež se odehrává mezi členy věty významové struktury. „Mluvnice češtiny 2“ dále vymezuje „významy osobních forem“: 1. os. sg. zahrnuje „referenční totožnost subjektu s mluvčím“, děj tedy pojednává o mluvčím, který komentuje svou situaci „Sedím a píšu úkol.“. 1. os. pl. také vyjadřuje „referenční totožnost subjektu“ se skupinou osob, do níž patří i samotný mluvčí, např. „Uklízíme a u toho si zpíváme písničky.“. I 2. os. sg. a pl. označuje „referenční totožnost subjektu“ s adresátem (v plurálu samozřejmě se skupinou osob, do níž přináleží adresát), např. „Udělal jsi úkoly?“ nebo „Uklidili jste si pokoj?“. 3. os. sg. a pl. vyjadřuje „referenční netotožnost subjektu s partnerem/partnery komunikačního aktu“, tedy děj se nevztahuje ani k mluvčímu ani k adresátovi, ale k nějaké živé bytosti, zvířeti nebo věci např. „Babička má nejlepší

²⁹ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.156.

³⁰ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.157.

³¹ Tamtéž, s. 157.

recept na svíčkovou.“ nebo „Ten stůl se sám neuklidí.“. Stejně tak referenční totožnost/netotožnost vyjadřuje i „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“³².

Ve tvarech 3. os. sg. se nacházejí i impersonalia (neosobní slovesa), u nichž se nevyskytují zbylé tvary paradigmatu, děj těchto sloves není uskutečněn v závislosti na činiteli³³, „Mluvnice češtiny 2“ poskytuje i příklady „Smrákalo se.“, „Už aby svítalo.“³⁴.

V imperativu je možno vytvořit jen tři tvary, prostřednictvím dvou osob: 2. os. sg., 1. os. pl. a 2. os. pl., např. „Přines!“ , „Přinesme!“ , „Přeneste!“ (u 1. os. sg. a 3. os. sg. a pl. se imperativ netvoří).

2.2 Kategorie slovesného čísla

Slovesné číslo odráží informaci o kvantitativnosti substance, nikoli o množství dějů. Stejně, jako tomu bylo u slovesné osoby, číslo vyjadřují finitní tvary, ale i infinitivní, např. participia nebo transgresivy. Čeština rozlišuje singulár (jednotné číslo) a plurál (množné číslo). „Syntaktická funkce čísla u sloves je tedy v podstatě kategorií kongruenční.“³⁵. Úkolem slovesného čísla z hlediska syntaxe je zdůraznit soudržnost mezi predikátem a subjektem³⁶.

2.2.1 Vykání

Jako prostředek formální komunikace a zdvořilého vyjadřování s jednotlivcem slouží tzv. „vykání“, užití 2. osoby plurálu, přičemž se tyto tvary váží především ke skupině osob zahrnující adresáta. Dochází k posunu čísla ze singuláru do plurálu. Bílková ve „Velké akademické gramatice spisovné češtiny“ podotýká, že syntetické finitní formy přítomnosti a imperativu jsou totožné s formou plurálovou, pro srovnání uvádí tyto dvě věty³⁷:

(1a) „**Posad'te se, pane. Dáte si kávu?**“

³² BÍLKOVÁ, Jana. Osoba. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe* / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 138–141. ISBN 978-80-200-3185-3.

³³ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.160.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž, s. 162.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ BÍLKOVÁ, Jana. Osoba. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe* / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 145. ISBN 978-80-200-3185-3.

(1b) „Posad'te se, pánové. Dáte si kávu?“

U analytických forem dochází k posunu do plurálu u finitního tvaru verba „být“, „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“ předkládá výčet těchto podob „jste“, „budete“, „bud'te“, „byste“³⁸ a v singuláru jsou ponechány „-l/-n/-t-ové“ tvary (participia), které svou koncovkou (-Ø, -a – „Vykonával-Ø / Vykonával-a jste již tuto práci?“) sdělují také jmenný rod³⁹.

2.2.2 Kongruence slovesa s numerativním genitivem v subjektu

Numerativ představující kvantifikaci je složen „z pádu substantiva označujícího kvantifikovanou entitu v kombinaci s číslovkami základními od pěti výše, číslovkami zlomkovými, úplnostními, číslovkami neurčitými“⁴⁰ („pět **jablek**“, „stovky **kilometrů**“⁴¹). V „Novém encyklopedickém slovníku češtiny“ Karlík prezentuje „genitiv kvantifikace“, který bývá součástí „nominálních skupin“⁴², jež jsou tvořeny jmenným výrazem vyjadřujícím množství a jménem, které reprezentuje genitiv, např. „skupina studentů“, „dost knih“⁴³. Koncovka predikátu se shoduje s numerativním výrazem v pozici subjektu. Jak uvádí Hádková, Línek a Vlasáková v „Češtině jako cizím jazyce: Úrovně A1“: „Užije se slovesný tvar, který odpovídá subjektu ve tvaru N sg. neutra.“⁴⁴ a dokládají to na příkladu „*Šest/Několik studentů bydlí/bydlelo tady.*“⁴⁵.

2.3 Slovesný způsob

„Mluvnice češtiny 2“ definuje slovesný způsob jako „gramatický výrazový prostředek s modální funkcí“⁴⁶. Tento prostředek tedy znázorňuje vztah, který se týká

³⁸ BÍLKOVÁ, Jana. Osoba. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 145. ISBN 978-80-200-3185-3.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ VONDRÁČEK, Miloslav. Genitiv kvantitativní. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 121. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² KARLÍK, Petr (2017). GENITIV. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV> [2024-03-20].

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.166.

slovesného děje vzhledem ke skutečnosti. V „Příruční mluvnici češtiny“ autoři definují slovesný způsob takto: „Jde o významy a jim odpovídající prostředky, které vyjadřují vztah děje ke skutečnosti (...).“⁴⁷. Ševčíková ve „Velké akademické gramatice spisovné češtiny“ definuje slovesný způsob jako „morfologickou kategorii“, obsahující tři hodnoty⁴⁸: indikativ, kondicionál a imperativ.

Karlík v „Novém encyklopedickém slovníku češtiny“ uvádí, že tyto mody se zakládají na rozdílnosti, která bývá tradičně pojmenována jako „reálnost“ a „nereálnost“⁴⁹, s označením „reálný“ či „nereálný“ děj, stav, podobně je to pojímáno i ve „Velké akademické gramatice spisovné češtiny“⁵⁰. K vyjádření „reálnosti“ je užíván indikativ, „nereálnost“ dějů prezentují tvary kondicionálu a imperativu.

2.3.1 Indikativ

Indikativ neboli oznamovací způsob spočívá v konstatování děje, který byl, je nebo bude uskutečněn⁵¹ a je realizován slovesnými časy (préteritem, přítomem a futurem). „Příruční mluvnice češtiny“ definuje indikativ podobně: „(...) vyjadřuje děj reálný v minulosti (tvrzení o něm), v přítomnosti a záměr o něm v budoucnosti: *cestoval jsem, cestuji, budu cestovat, pojedeme*.“⁵². Syntetické tvary vyjadřuje indikativ v přítomem, ostatní tvary, préteritem a opisné futurum jsou vyjádřeny analyticky; futurum lze vyjádřit i syntetickými tvary perfektivními nebo determinovanými slovesy pohybu, jejichž futurální tvary jsou tvořeny prefixem „po-“/ „pů-“. Perfektiva svými tvary prezentují význam futurální, patří však ke slovesné flexi přítomem. Imperfektiva dokáží tvořit specifické paradigma opisného futura, které se skládá z „infinitivu plnovýznamového slovesa a futura pomocného

⁴⁷ RUSÍNOVÁ, Zdenka – NEKULA, Marek. ZPŮSOB (MODUS). In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. druhé, opr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 320. ISBN 978-80-7106-624-8.

⁴⁸ ŠEVČÍKOVÁ, Magda. Modus (slovesný způsob). In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 311. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁴⁹ KARLÍK, Petr (2017). SLOVESNÝ ZPŮSOB. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SLOVESNÝ_ZPŮSOB [2024-03-20].

⁵⁰ ŠEVČÍKOVÁ, Magda. Modus (slovesný způsob). In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 311. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁵¹ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.166.

⁵² NEKULA, Marek. Indikativ. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. druhé, opravené. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 321. ISBN 978-80-7106-624-8.

být“⁵³, kupř. „budu vařit“, „budeš vařit“ ad. „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“ podotýká, že výběr a užití indikativu (především u perfektiv) může být motivováno postojem mluvčího, který očekává, že konstatovaný děj se bezpochyby uskuteční⁵⁴. Nutno dodat, že je indikativ klasifikován „v kategorii slovesného modu bezpříznakovým členem“, jenž může v závislosti na kontextu zastoupit další dva slovesné způsoby⁵⁵.

2.3.2 Kondicionál

Kondicionál (způsob podmiňovací) primárně znázorňuje hypotetičnost⁵⁶. Čeština rozeznává dva typy kondicionálu – přítomný a přeteritální. Ačkoliv kondicionál přítomný zobrazuje nereálnost děje, jak uvádí „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“ není nerealizovatelný a uskutečnění eventuálního děje může být doprovázeno nějakou podmínkou, např. „Chtěl bych si koupit nové auto.“ – podmínkou k realizaci děje mohou být v tomto případě finanční prostředky. U kondicionálu přeteritálního je děj nerealizovatelný, např. „Kdybych se býval byl lépe učil, snáze bych si našel zaměstnání.“

Analytické tvary kondicionálu mohou tvořit imperfektiva i perfektiva. Kondicionál přítomný je tvořen pomocí „l-ového“ participia a gramatického auxiliáru „by-“ („bych“, „bys“, „by“ atd.). Pomocí koncovky „l-ového“ participia je vyjadřován jmenný rod, životnost a číslo shodující se se subjektem věty.

2.3.3 Imperativ

„Velká akademická gramatika spisovné češtiny“ u imperativu poznamenává: „(...) jde ovšem o prostředek, kterým mluvčí vyjadřuje svůj zájem na realizaci děje, jeho realizaci požaduje nebo si ji přeje.“⁵⁷. Imperativem je mluvčí schopen vyjádřit příkaz, přání i svolení⁵⁸. U rozkazovacího způsobu se nenachází kompletní paradigma

⁵³ ŠEVČÍKOVÁ, Magda. Indikativ. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 313. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁵⁴ Tamtéž, s. 314.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.166.

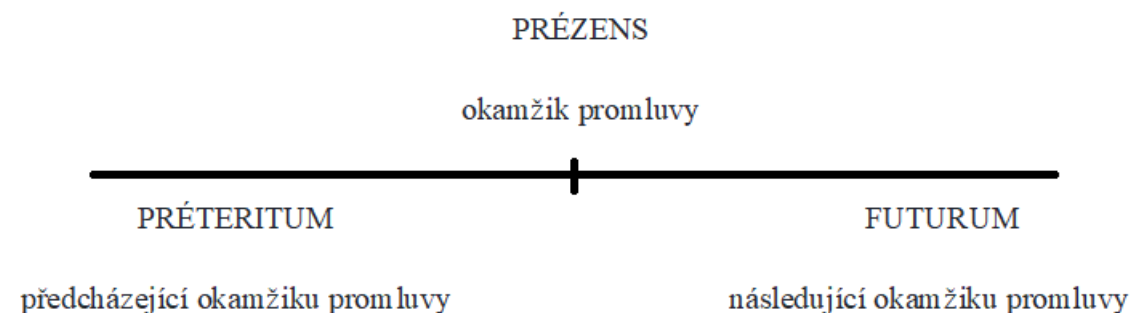
⁵⁷ ŠEVČÍKOVÁ, Magda. Modus (slovesný způsob). In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 312. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁵⁸ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.170.

tvarů. Imperativ vyjadřuje tři formy: 2. osobu singuláru a plurálu a 1. osobu plurálu („Udělej si úkoly!“, „Udělejte si úkoly!“, „Udělejme si úkoly!“). Úplného paradigmatu lze docílit doplněním analytických tvarů 1. os. sg. a 3. os. sg. a pl., tvořených z částic „at“ nebo „necht“ a slovesných forem indikativu^{59,60}.

2.4 Slovesný čas

Český slovesný systém prezentuje tři časy: préteritum, prézens a futurum. Tyto časy lze umístit na pomyslnou časovou osu (viz *Obrázek 1*), bod nacházející se uprostřed časové osy znázorňuje okamžik promluvy, tedy právě probíhající děje. Nalevo se nachází préteritum, které představuje děje, jež proběhly před okamžikem promluvy. Napravo je umístěno futurum, jehož tvary vyjadřují děje, které následují po okamžiku promluvy⁶¹.

Obrázek 1 – Časová osa

2.4.1 Prézens

Prézentní tvary reprezentují imperfektiva tvořící pouze syntetické formy (perfektiva významově představují futurum). Prézens ztvárňuje děje a stavy aktuální, neaktuální a nadčasové⁶². Přítomný čas tvoří paradigma finitních tvarů, které jsou tvořeny náležejícími tvarotvornými sufíxy. V češtině se obvykle rozlišuje 5 slovesných tříd, každá třída seskupuje verba se stejným prézentním kmenotvorným

⁵⁹ ŠEVČÍKOVÁ, Magda. Imperativ. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe* / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 324–325. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁶⁰ Dále ve výkladu „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“ zmiňuje, že analytické tvary do paradigmatu imperativu nepojímá. Já se rovněž nebudu v praktické části zabývat analytickými tvary imperativu.

⁶¹ PANEVOVÁ, Jarmila. Primární užití časových forem. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe* / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 152. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁶² Tamtéž.

sufixem („-e-“, „-ne-“, „-je-“, „-í-“, „-á-“), kmenotvorné přípony se vyskytují u sloves ve tvarech 3. os. sg. (např. v „Mluvnici češtiny 2“⁶³). K přítomnému kmeni se připojují koncovky, např. „-Ø-u“, „-se-š“, „-se-me“, ve tvaru 3. os. sg. je osobní koncovka nulová „-Ø“.

V praktické části budu vycházet z doporučeného zjednodušení prezentace slovesné přítomné flexe, které uvádí „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“⁶⁴, a to rozdělení sloves do dvou skupin na „U-typ“ (zahrnuje slovesa 1., 2. a 3. třídy) a „M-yp“ (slučuje slovesa atematická a verba 4. a 5. slovesné třídy). V 1. os. sg. a 3. os. pl. u sloves 3. třídy jsou využívány hovorové koncovky, jež umožňují klasifikovat verba do výše zmíněných skupin.

2.4.2 Präteritum

Analytické tvary přetřetí lze utvářet u imperfektiv i perfektiv, jsou složeny z přítomných forem pomocného slovesa „být“ a tvarů přičestí činného („l-ového participia), které se shoduje se jmenným rodem a číslem subjektu, např. „Maminka uvařila oběd.“. Ve 3. os. sg. a pl. je tvar přetřetivového auxiliáru (pomocného slovesa „být“) nulový – „Děvčata zpívala“. Participium „l-ové“ je tvořeno z minulého kmene, ke kterému je přidán tvarotvorný sufix „-l-“ a nominální koncovka (-Ø, -a, -o, -i, -y) je ve shodě se subjektem věty.

2.4.3 Futurum

Futurum v češtině lze vyjádřit třemi formami:

- a) analytickým tvarem futura (tzv. „opisné futurum“),
- b) přítomným (syntetickým) tvarem perfekta,
- c) imperfektivním verbem (pohybu a změny stavu) ve tvaru tvořeném tvarotvorným prefixem po- (pů-).

Analytické tvary futura jsou tvořeny pouze imperfektivy, skládají se z tvaru pomocného slovesa „být“ ve futuru („budu“, „budeš“, „bude“ ad. – tvary jsou podrobeny přítomné flexi) a z infinitivu plnovýznamového verba. Jak již bylo

⁶³ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.

⁶⁴ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255 a 257. ISBN 80-260-1459-6.

uvedeno v kapitole o „Indikativu“, perfektiva svými významy odkazují k futuru („uvařím“, „dodělám“, „nachystám“). „Mluvnice češtiny 2“ zmiňuje, že u několika imperfektiv („sloves pohybu a změny stavu“⁶⁵) je možno vytvořit kromě opisného futura také futurální tvary s tvarotvorným prefixem „po-“, např. „bude běžet – poběží, bude táhnout – potáhne“⁶⁶. „Slovesa jet, jít mají pouze tvary syntetické: pojede, půjde (s alternací v předponě).“⁶⁷.

2.5 Slovesný vid

„Mluvnice češtiny 2“ definuje kategorii vidu „jako morfologicko-lexikální nekonjugační prostředek slovesa“⁶⁸, uvádí také příklady toho, jak aspekt může ovlivňovat slovesné kategorie, významy: „podmiňuje např. rozdíly v čase, v modalitě, v slovesném rodu, v aktuálním nebo neaktuálním chápání dějového významu apod.“⁶⁹.

Verba jsou členěna na imperfektiva a perfektiva, neboť jak je uvedeno ve „Velké akademické gramatice spisovné češtiny“: „Je to kategorie pro sloveso závazná neboli každé sloveso má nějaký vid, je nutně buď dokonavé, anebo nedokonavé.“⁷⁰. Imperfektiva dle Hrdličky „označují děj rozvláčný, pomalý, dlouho trvající“⁷¹, perfektiva naopak znázorňují „aktivitu časově ohraničenou, dynamickou, trvající někdy jen krátce“⁷².

Čeština obsahuje slovesa vyjadřující stejný význam lišící se videm, tato opozice bývá označována jako „vidový protiklad“, ve „Slovníku českých vidových dvojic pro cizince“ také nazýván „vidovou dvojicí“⁷³. Jak poznamenává „Mluvnice češtiny 2“, v češtině se vyskytují i slovesa se třemi podobami: „dát – dávat –

⁶⁵ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.425–426.

⁶⁶ Tamtéž, s. 425.

⁶⁷ Tamtéž, s. 426.

⁶⁸ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.179.

⁶⁹ Tamtéž, s. 179.

⁷⁰ VESELÝ, Luboš. Vid – Základní charakteristika. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 167. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁷¹ HRDLIČKA, Milan. K obtížnosti mluvnické látky ve výuce češtiny jako jazyka nemateřského. In: (upřádali) HRDLIČKA, Milan – ŠKODOVÁ, Svatava. *Čeština jako cizí jazyk v průsečíku pohledů*. Vydala Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, s. 101. ISBN 978-80-7308-884-2.

⁷² Tamtéž.

⁷³ HORÁKOVÁ, Jitka. Funkce nejen prefixu ve vidu. In: HORÁKOVÁ, Jitka – KOPEČKOVÁ, Michaela – NOVÁKOVÁ, Eva – POLÁCHOVÁ, Pavla. *Slovník českých vidových dvojic pro cizince*. Online: iPDF. 1. vyd. © Univerzita Palackého v Olomouci, 2021, s. 27. ISBN 978-80-244-5872-4. Dostupné z: https://www.tschechisch-lernen.at/pdf/tschechisch_aspektpaare.pdf [2024-03-20].

dávávat“⁷⁴. Tato tři uvedená slovesa se liší videm, sloveso „dát“ je perfektivum, „dávat“ a „dávávat“ jsou imperfektiva, která se liší významovým rozdílem – sloveso „dávávat“ patří do skupiny iterativ (viz kap. níže) a vyjadřuje násobenost a neaktuálnost děje⁷⁵. Vidová dvojice vzniká buď prefixací nebo sufixací (v předchozím příkladu vznikla verba „dávat“ – „dávávat“ sufixací). Prefixací, tedy přidáním předpony k imperfektivnímu základu, se tvoří perfekтива; sufixací, přidáním přípony k perfektivnímu základu imperfektiva⁷⁶. Funkci a významy prefixů shrnuje Jitka Horáková ve „Slovníku vidových dvojic pro cizince“⁷⁷.

Ke zjednodušení této slovesné kategorie někteří autoři využívají metafor, pomocí nichž by žákům vysvětlili rozdíl mezi perfektivy a imperfektivy. Laura Janda se ve své práci zabývá kategorií slovanského vidu obecně, konkrétně ruským aspektem, připodobňuje perfekтива k pevným látkám, imperfektiva k látkám tekutým na základě jejich vlastností.⁷⁸ Poldauf a Šprunk přirovnávají imperfektiva a perfekтива k filmování a k fotografii.⁷⁹

2.5.1 Iterativa

Iterativa neboli, jak je prezentováno ve „Velké akademické gramatice spisovné češtiny“ frekventativa či slovesa násobená, představují „formálně specifický typ imperfektiv“⁸⁰. Tato slovesa se vyznačují opakovaností děje, která se vyznačuje „morfem -va-, vkládaným mezi kmenotvorný sufix a koncový sufix“⁸¹, např. „Dělávám si čas pro sebe a pro rodinu.“. Na základě odvozování vznikají z imperfektivních forem slovesa iterativní, která znázorňují „nedokonavost

⁷⁴ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.179–180.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ HORÁKOVÁ, Jitka. Funkce nejen prefixu ve vidu. In: HORÁKOVÁ, Jitka – KOPEČKOVÁ, Michaela – NOVÁKOVÁ, Eva – POLÁCHOVÁ, Pavla. *Slovník českých vidových dvojic pro cizince*. Online: iPDF. 1. vyd. © Univerzita Palackého v Olomouci, 2021, s. 27. ISBN 978-80-244-5872-4. Dostupné z: https://www.tschechisch-lernen.at/pdf/tschechisch_aspektpaare.pdf [2024-03-20].

⁷⁷ Tamtéž, s. 27–35.

⁷⁸ JANDA, Laura. A metaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect*. In: *Cognitive Linguistics* 15–4 (2004), s. 475. Online: PDF.

Dostupné z: <https://lajanda.github.io/mypubs/Janda%202004%20A%20metaphor%20in%20search%20of%20a%20source%20domain.pdf> [2024-03-20]

⁷⁹ POLDAUF, Ivan – ŠPRUNK, Karel. *Čeština jazyk cizí*. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1968, s. 213.

⁸⁰ ŠTÍCHA, František. Iterativa. In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 244. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁸¹ Tamtéž.

násobenou“⁸². U iterativ dochází k dloužení kmenotvorného sufixu nebo morfu „-va-“ (vařit – vařívát – vařívám). Odvozením imperfektiva z tvaru perfektiva nevzniká iterativum, ale „simplexní imperfektivum“⁸³. Jak poznamenává „Velká akademická gramatika spisovné češtiny“, lze opakovanost vyjádřit rovněž pomocí lexikálních prostředků, které mohou lépe upřesnit opakovanost – „V neděli/Každý den/Výjimečně navštěvuji babičku.“.

2.5.2 Slovesa pohybu

Specifickou skupinou jsou slovesa pohybu, která náležejí k imperfektivům a jsou dělena na determinovaná a nedeterminovaná slovesa pohybu. Jestliže je vykonávaný pohyb jednosměrný, přímý, jde o slovesa determinovaná, „Mluvnice češtiny 2“ uvádí výčet těchto příkladů: „jít, letět, nést, vést, vézt, jet, valit, růst“⁸⁴ atd. Není-li však směr přímý, lineární, jsou tato slovesa označována jako nedeterminovaná, patří sem: „chodit, létat, nosit, vodit, vozit, válet, rozrůstat se rozkvétat“⁸⁵. Součástí futurálních tvarů determinovaných sloves je gramatický prefix „po-“/ „pů-“ („poletím“, „půjdu“). Nedeterminovaná verba vyjadřují významově násobenost nebo jak zmiňuje „Mluvnice češtiny 2“ rozčleněnost pohybu, kupř. „chodit sem a tam“⁸⁶.

2.6 Slovesný rod

Slovesný rod je „gramatický (morfologický) prostředek slovesa“⁸⁷, ve větě plní úlohu spočívající ve „vyjadřování tzv. diateze, tj. vztahů mezi participanty sémantické struktury věty a syntaktickými pozicemi, které jim odpovídají“⁸⁸. Většinou subjekt věty představuje konatele děje (agens), někdy však dochází u přechodných sloves k přesunutí pacientu do pozice subjektu.⁸⁹ Přechodné neboli tranzitivní sloveso „se

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž, s. 255.

⁸⁴ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.186.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s.171.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

váže s přímým předmětem“⁹⁰, je to tedy sloveso s akuzativní vazbou, které bývá ztvárněno jménem, zájmenem, infinitivem nebo vedlejší větou.⁹¹

Čeština klasifikuje dva slovesné rody: činný (aktivum) a trpný (pasivum). Aktivum zahrnuje tvary indikativu přítomného, imperativu a přechodníků, pasivum pojímá analytické tvary trpného participia a tvarů zvrátého (reflexivního) pasiva. Tvary náležející k pasivu jsou tvořeny složením tvarů pomocného slovesa „být“ a trpného (pasivního) participia, „Dům je stavěn“⁹².⁹³ Význam pasiva vyjadřuje také zvráté (reflexivní) pasivum⁹⁴, které se skládá z reflexivního klitika „se“ a 3. os. tvaru indikativu a kondicionálu, např. „Dům se staví.“⁹⁵.

3 Shrnutí teoretické části

V teoretické části v první kapitole jsem obecně vymezila „Společný evropský referenční rámec pro jazyky“, zmínila jsem se k verbům a uvedla jsem znalosti a gramatické kompetence, které by měli žáci o slovesných kategoriích na referenční úrovni A1 znát. Ve druhé kapitole jsem se věnovala popisu slovesných kategorií pro referenční úroveň A1: slovesné osobě, číslu, způsobu, času, vidu a slovesnému rodu. Při popisu slovesných kategorií jsem čerpala z „Velké akademické gramatiky spisovné češtiny“, z „Mluvnice češtiny 2“, z „Nového encyklopedického slovníku spisovné češtiny“ ad. Následující kapitola je věnována praktické části této práce.

⁹⁰ DVOŘÁK (2017), Věra. TRANZITIVNÍ SLOVESO. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/TRANZITIVNÍ_SLOVESO [2024-03-20].

⁹¹ Tamtéž.

⁹² DVOŘÁK (2017), Věra. SLOVESNÝ ROD. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SLOVESNÝ_ROD [2024-03-20].

⁹³ ŠTÍCHA, František. Genus (slovesný rod). In: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe* / František Štícha a kol. 1. vyd. Praha: Academia, 2021, s. 329. ISBN 978-80-200-3185-3.

⁹⁴ KARLÍK, Petr (2017). PASIVUM. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PASIVUM> [2024-04-12].

⁹⁵ DVOŘÁK (2017), Věra. SLOVESNÝ ROD. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SLOVESNÝ_ROD [2024-03-20].

4 Praktická část

V této části se budu zabývat analýzou vybraných slovesných kategorií v učebnicích češtiny pro cizince ve věkové kategorii 6–12 let (záleží na konkrétní učebnici), tedy pro 1. stupeň základní školy.

Jak již bylo v úvodu zmíněno, výzkum se bude týkat těchto učebnic:

- „Čeština pro malé cizince 1, 2“ od Světlany Kotykové, Ilony Lejnarové a Jiřiny Kinkalové,
- „Domino – Český jazyk pro malé cizince 1, 2“ od Svatavy Škodové,
- „Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?“ od Karly a Josefa Hronových,
- „Česky raz dva“ vytvořené Andreou Halaštovou a kol. z Centra pro integraci cizinců,
- „Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ“ od Jany Rohové.

Jen jedna učebnice „Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?“ uvádí na titulní straně své zaměření na referenční úroveň A1 a představuje materiál jako audioorální kurs. Učební materiál „Česky raz dva“ ve výukových materiálech s metodickou podporou zmiňuje úroveň začátečník. U učebnic „Domino“ (1. i 2. díl) autorka uvádí, že tyto publikace vycházejí z „Evropského portfolia jazyků“⁹⁶.

U ostatních zkoumaných učebnic daná jazyková úroveň není explicitně vyjádřena, z předložené gramatiky a na základě zmíněných znalostí určených pro referenční úroveň A1 (viz výše) soudím, že zbylé reprezentované publikace je možné zařadit právě k této úrovni, blíže se o tom přesvědčím u rozboru jednotlivých učebnic. U „Češtiny pro malé cizince“ a „Domina – Český jazyk pro malé cizince“ uvádím dva díly, a ačkoliv by se mohlo zdát, že 2. díl bude již věnován referenční úrovni A2, není tomu tak. V prvních dílech jsou využívány především ilustrace, jelikož se počítá s tím,

⁹⁶ Takto charakterizuje „Evropské jazykové portfolio“ MŠMT: „Evropské jazykové portfolio se stává oficiálním evropským dokladem o tom, jak ovládáme cizí jazyky.“ „Evropské jazykové portfolio“ (EJP) je osobní dokument, do něhož si mohou studenti zaznamenávat své jazykové i kulturní zkušenosti v průběhu jejich vzdělávání. EJP se skládá z Jazykového pasu, Jazykového životopisu a osobního souboru dokumentů a prací. Každý (členský) stát si může podle šablon a pokynů Rady Evropy vytvořit své vlastní portfolio. Portfolia v ČR jsou rozdělena podle věkových kategorií. EJP se snaží usnadnit (studentům cizího jazyka) komunikaci, která je potřebná pro život v moderní Evropě.

Více informací lze nalézt na webových stránkách „Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy“, které také odkazují k platformě „Rady Evropy“. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/evropske-jazykove-portfolio>

že malí cizinci ještě neumí psát a číst. Ve druhých (navazujících) dílech je pak více pracováno s příklady, názorností, ale i s obrazovou přílohou.

Tabulka 1 – Přehled analyzovaných učebnic

UČEBNICE	ROK VYDÁNÍ	NAKLADATELSTVÍ	ÚROVEŇ DLE SERR
Čeština pro malé cizince 1	2004	Euromedia Group k. s.	neuveďeno
Čeština pro malé cizince 2	2005	Euromedia Group k. s.	neuveďeno
Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?	2009	Didakta Praha	A1/AOK
Domino – Český jazyk pro malé cizince 1	2010	Wolters Kluwer ČR, a. s.	neuveďeno
Domino – Český jazyk pro malé cizince 2	2012	Wolters Kluwer ČR, a. s.	neuveďeno
Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ	2022	Dr. Josef Raabe s. r. o.	neuveďeno
Česky raz dva	2022	Centrum pro integraci cizinců	začátečník

Tématu analýzy učebnic češtiny pro žáky cizince se věnují například tyto (ale i další) práce: Vávrová 2013, Matyášová 2020 nebo Vlachová 2022. Vávrová se ve své práci snaží analyzovat výklad minulého času v učebnicích češtiny pro cizince. Matyášová se zabývá „Srovnáváním učebnic pro žáky s OMJ na úrovni A1“, v úvodní teoretické části vysvětluje rozdílnost mezi pojmy „žák – cizinec“ a „žák s odlišným mateřským jazykem“, dále se věnuje především rozboru gramatiky a lexika u vybraného vzorku učebnic a jejich srovnáním. Vlachová se v práci „Pasivum ve výuce češtiny jako cizího (druhého) jazyka“ zabývá trpným rodem a její výzkumné šetření zkoumá chyby vznikající při použití pasiva v češtině.

Při výzkumu budu vycházet z popisu gramatiky na referenční úrovni A1⁹⁷ a popř. z doplňujícího materiálu⁹⁸. Jak uvádí SERR a podrobněji rozpracovává „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“, tyto učebnice by měly zahrnovat kategorii slovesné osoby, čísla, času, vidu, způsobu a slovesného rodu. S kategorií času (především futura) souvisí i kategorie slovesného vidu, žáci by se měli seznámit

⁹⁷ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

⁹⁸ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors. Rada Evropy, 2018. Dostupné z: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>

především s tvary imperfektiv, omezenější třídu sloves tvoří perfekтива, jež jsou menšinově zastoupena ve vokabuláři pro úroveň A1⁹⁹.

V praktické části budu uplatňovat kvalitativní metodu výzkumu, a jak píše Hendl ve své publikaci „Neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum.“¹⁰⁰. Hendl uvádí, že jednou z výhod tohoto výzkumu je, že badatel získává podrobný popis a vhled do dané problematiky zkoumání¹⁰¹. Prvním krokem ke vzniku této práce bylo zvolit si téma, poté následovalo vytvoření výzkumných otázek (nacházející se již v úvodu práce), na které chci na základě analýzy učebnic odpovědět a dobrat se k závěru. Jak Hendl podotýká dále „Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoli informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry.“¹⁰². Dále jsem vybrala vzorek sedmi učebnic, které podrobím rozboru slovesných tvarů, u nichž se budu zabývat slovesnými kategoriemi. Na základě této analýzy se pokusím shrnout zjištěné údaje u všech sedmi učebnic a na konec se celkově vyjádřím k tomu, jak byly naplněny stanovené otázky, jež se nacházejí v úvodu této práce.

⁹⁹ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

¹⁰⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portal, s. r. o., 2016, s. 45. ISBN 978-80-262-0982-9.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 48.

¹⁰² Tamtéž, s. 46.

Čeština pro malé cizince 1, 2 (Světlana Kotyková, Ilona Lejnarová, Jiřina Kinkalová)

První (2004) i druhý (2005) díl učebního materiálu je určen pro děti mladšího školního věku. Žáci v nich naleznou několik básniček, písniček, základních frází a doprovodných ilustrací. V „Češtině pro malé cizince 1“ jsou zastoupena základní témata (škola, rodina, barvy, počítání, ...), „Čeština pro malé cizince 2“ je sestavena z témat podle měsíců v roce. Druhý díl je obohacen o více gramatických jevů, než je tomu v prvním díle. K těmto učebnicím nejsou k dispozici žádné další materiály jako např. metodické příručky pro učitele nebo pracovní listy. Učebnice „Češtiny pro malé cizince“ vznikly mezi prvními materiály určenými k výuce dětí-cizinců.

4.1 Čeština pro malé cizince 1

4.1.1 Kategorie slovesné osoby

V této učebnici se žáci setkají s 1., 2. a 3. osobou v singuláru a s 1. a 3. osobou v plurálu, není zde zahrnuta 2. osoba plurálu. K prezentaci slovesné osoby slouží básničky, písničky, krátké texty a příklady. Ve stručných dialogích mohou žáci vidět roli mluvčího (1. osoby) a adresáta (2. osoby) – „Maluješ sluníčko?“ „Ano, maluju.“ – „Jakou barvu má sluníčko?“ „Žlutou.“¹⁰³. Tvar 2. osoby je často užit při kladení otázek, na kterou je očekávána odpověď (v podobě) 1. os. sg. K porozumění slouží i doprovodné obrázky, k nimž jsou připojeny krátké texty. U sloves 3. třídy v 1. os. sg. a 3. os. pl. mohou žáci vidět užití hovorových koncovek tedy „maluju“¹⁰⁴ nebo „malujou“¹⁰⁵. Konkurenční neutrální koncovky autorky neuvádějí. Učebnice má barevně odlišena substantiva a adjektiva dle rodu (feminina, maskulina, neutra) a také prefix negace u sloves, např. „nemám“, koncovky verb však označeny nejsou (např. „nemám“, „máš“ podle tradičního popisu, který zmiňuje Havránek s Jedličkou nebo označení koncovek které je možno vidět v „Mluvnici češtiny 2“¹⁰⁶ „nemám“, „máš“). Vyobrazené ilustrace se ve většině případů vztahují ke 3. osobě, tedy k nezúčastněnému předmětu, děj není vztažen k mluvčímu ani k adresátovi.

¹⁰³ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince 1*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 25. ISBN 80-242-1215-3.

¹⁰⁴ Tamtéž.

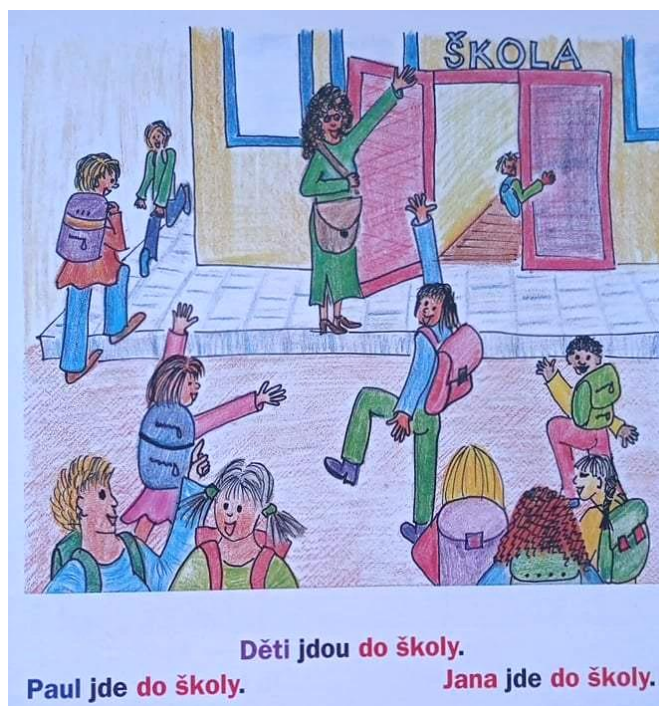
¹⁰⁵ Tamtéž, s. 11.

¹⁰⁶ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.416.

V učebnici, jak již bylo výše zmíněno, se nenachází tvar 2. osoby plurálu, nejčastěji jsou demonstrovány příklady s 1. os. sg. a 3. os. sg. i pl. Učebnice neuvádí všech šest tvarů, které by měly být zvládnuty na referenční úrovni A1 dle doporučení SERR.

4.1.2 Kategorie slovesného čísla

K vysvětlení této kategorie v učebnici mohou přispět doprovodné obrázky, u nichž jsou často uvedeny příklady vztahující se k vyobrazené ilustraci, např. „Paul jde do školy.“, „Děti jdou do školy.“ (viz *Obrázek 2*)¹⁰⁷ Kategorie slovesného čísla nevyjadřuje počet dějů (činností), jak poznamenává „Mluvnice češtiny 2“¹⁰⁸, ale vztahuje se ke jménu, tedy k subjektu děje a poskytuje informaci o tom, kolik jedinců či věcí se na dané činnosti podílí.

Obrázek 2 – Příklady 3. osoby singuláru a plurálu

Jak již bylo výše poznamenáno, učebnice se snaží barevně rozlišovat rody substantiv, plurál nebo prefixy negace. Domnívám se, že i toto barevné diferencování substantiv by mohlo žákům napomoci k poznání singuláru či plurálu u sloves. Samozřejmě že vždy nemusí být subjekt ve větě vyjádřený, anebo se nemusí subjekt

¹⁰⁷ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince I*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 5. ISBN 80-242-1215-3.

¹⁰⁸ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2*, *Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.161.

věty shodovat s predikátem v čísle. K rozlišení singuláru a plurálu sloves slouží koncovky (stejně jako u slovesné osoby). Slovesné koncovky však nejsou v učebnici vyznačeny, není zde prezentováno ani přehledné paradigma některého verba, na kterém by žáci mohli přehledně vidět koncovky sloves.

V této učebnici se žáci neseznámí s numerativním genitivem v pozici subjektu, také zde nenaleznou prostředek sloužící k vyjádření formální komunikace. Učebnice neuvádí všechny informace, příklady týkající se slovesné kategorie čísla, které by měly obsahovat na referenční úrovni A1 dle SERR.

4.1.3 Kategorie slovesného času

4.1.3.1 Prézens

Tento čas je v učebnici zastoupen ne však v celém paradigmatu, neuvádí zde 2. os. pl. Co se týká přítomných tvarů, autorky v učebnici rozčleňují verba do dvou skupin na „U-typ“ a „M-typ“ podle koncovek 1. osoby singuláru, jak poznamenávají Hádková, Línek a Vlasáková v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“¹⁰⁹. To znamená, že slovesa, která jsou v češtině klasifikována do pěti slovesných tříd dle přítomního kmene, se rozdělí do dvou skupin (U-typ shromažďuje slovesa 1., 2. a 3. třídy kmene přítomního x M-typ zahrnuje slovesa 4. a 5. třídy a atematická verba). U 3. třídy autorky tedy záměrně užívají pouze hovorové koncovky v 1. os. sg. „maluju“ a ve 3. os. pl. „malujou“. U těchto dvou skupin se liší také tvar 3. os. sg. V učebnici jsou uvedeny příklady (Obrázek 3)¹¹⁰ rozčleněné do dvou sloupců podle 1. a 3. os. sg. Nalevo mohou žáci vidět příklady verb 3. os. sg., napravo oddělená slovesa dle koncovek 1. os. sg. na U-typ a M-typ.

Obrázek 3 – Slovesa U-typu a M-typu

¹⁰⁹ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

¹¹⁰ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince I*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 36. ISBN 80-242-1215-3.

Verba ve 2. os. sg. ind. prez. ve většině případů mají stejnou koncovku „-š“, výjimek není mnoho, „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“ uvádí frekventované sloveso „být“ – ve 2. os. sg. „jsi“. Jak je poznamenáno v „Mluvnici češtiny 2“¹¹¹ je v 1. os. sg. ind. prez. možno užít koncovky „-me“ nebo jen „-m“ (jak uvádí Havránek a Jedlička „kratší tvary *nesem, přijdem* jsou hovorové“¹¹²), obě tyto koncovky jsou v „Češtině pro malé cizince 1“ prezentovány v lidové písničce „Kočka leze dírou, pes oknem“¹¹³, kde jsou zaznamenány tvary perfektivního verba „nezmoknem“ a „zmokneme“. Prézentní tvary 3. os. pl. v učebnici předkládají koncovky „-ou“, „-í“, které jsou demonstrovány příklady „Děti malují ryby.“¹¹⁴, „Ptáci zpívají.“¹¹⁵.

V učebnici se žáci setkají s prezentními tvary imperfektivními i perfektivními. Perfektivní verba však svými prezentními formami vyjadřují význam futura, např. „Zapíváme si písničku.“¹¹⁶ – „zapíváme“ tvar 1. os. pl. vyznačuje, že daná činnost v momentu promluvy právě neprobíhá (právě teď nezpíváme písničku), ale bude teprve uskutečněna na rozdíl od „Zpíváme písničku.“ (činnost se v tomto momentu realizuje). Žáci se v učebnici setkají s nepatrným množstvím perfektivních příkladů. Učebnice zahrnuje spoustu obrázků, které napomáhají k pochopení významu sdělení především u ukázek prezentního času. Neuvádí se zde tvoření prezentního času ani přehledná prezentní flexe. Prézentní paradigma v učebnici nezmiňuje 2. os. pl., tím není vyhověno požadavkům znalostí prezentu na referenční úrovni A1 podle SERR.

4.1.3.2 Präteritum

Tato učebnice poskytuje tvary präterita výhradně jako součást básniček a písniček. Žáci se v rámci učebnice setkají se dvěma tvary 1. os. sg. ind. präterita a s jedním tvarem 2. os. sg. ind. præt., zbylé příklady jsou ve 3. os. sg. a pl. ind. præt., autorky nezahrnují 1. a 2. os. pl. Jak mohou žáci spatřit na příkladech v materiálu, minulý čas lze tvořit u sloves imperfektivních (např. „Opice se smály, sloni k tomu hráli.“¹¹⁷) i perfektivních (např. „Pan čáp ztratil čepičku...“¹¹⁸, „...sukýnka mi shořela,

¹¹¹ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.416–417.

¹¹² HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 108. ISBN 80-7168-306-x.

¹¹³ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince I*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 38. ISBN 80-242-1215-3.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 64.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 11.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 23.

pes mi sežral boty...“¹¹⁹). V učebnici se žáci nesetkají s vysvětlením, jak se préteritum tvoří a jaký časový význam préteritální tvary nesou. Na úrovni A1 se předpokládá znalost celého paradigmatu, to však „Čeština pro malé cizince 1“ nepředstavuje.

4.1.3.3 Futurum

Učebnice předkládá jen tři příklady analytických tvarů opisného futura ve 3. osobě singuláru. S těmito tvary se žáci setkají v lidových písničkách „Jedna, dvě, Honza jde“¹²⁰ – př. „Máma se raduje, že bude pít vdolky.“ a „Kočka leze dírou“¹²¹ – př. „(...) nebude-li pršet, nezmoknem. A když bude pršet, zmokneme, zmokneme, vyjde zase slunce, uschneme.“ Perfektivní verba netvoří opisné futurum, jak již bylo zmíněno výše, futurální čas vyjadřují perfektiva svými přítomnými tvary, jež jsou v učebnici zastoupeny 1. a 3. osobou singuláru a plurálu – „zmokneme“, „zazpíváme“, „přijdou“, „zabalím“. Příklady však v učebnici nejsou komentovány ani vysvětleny. Autorky uvádějí i tvary determinovaných sloves pohybu, např. „pojede“, „poletí“¹²². Z výše zmíněných příkladů je zřejmé, že materiál neposkytuje celé paradigma futura (opisného) ani perfektiv, které na referenční úrovni A1 by měli žáci znát.

4.1.4 Slovesný vid

Učebnice uvádí verba imperfektivní i perfektivní. Převažují imperfektiva, u nichž lze vytvořit tvary préterita, přítomného a opisného futura. Verba perfektivní vyjadřují svými přítomnými tvary futurum, zmíněné příklady dokonavých sloves lze vidět v kapitolách výše. Hádková, Línek a Vlasáková rovněž doporučují představovat perfektiva jako „zvláštní třídu sloves“¹²³, přičemž učebnice pracuje s menším množstvím těchto verb, rozdílnost mezi slovesy není nikde vysvětlena a nemusí být proto pro žáky zjevné rozčlenění sloves na perfektiva a imperfektiva. Kategorie vidu se u sloves s negovaným prefixem nemění, například v básničce výše jsou předloženy tvary „zmokneme“ i „nezmoknem“, obě formy jsou perfektiva stejně tak v případě imperfektiva např. „bydlí“ a „nebydlí“¹²⁴. Iterativa nejsou v učebnici vyjádřena.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 69.

¹²⁰ Tamtéž, s. 30.

¹²¹ Tamtéž, s. 38.

¹²² Tamtéž, s.78.

¹²³ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

¹²⁴ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince 1*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 32. ISBN 80-242-1215-3.

4.1.5 Kategorie slovesného způsobu

4.1.5.1 Indikativ

Indikativ je realizován pomocí paradigmat slovesných časů – préterita, prézentu a futura. SERR pro referenční úroveň A1 požaduje, aby žáci na této úrovni plně ovládali indikativ čili znali paradigmata výše zmíněných slovesných časů. Z předchozí kapitoly však vyplývá, že tato učebnice žákům neprezentuje všechny tvary paradigmat, a tudíž nespĺňuje požadavek aktivního zvládnutí tohoto slovesného způsobu.

4.1.5.2 Kondicionál

Druhý způsob, který tento učební materiál prezentuje je kondicionál (prézentní). Jsou zde demonstrovány příklady 1. osoby singuláru slovesa „chtít“ – „Chtěla bych sukni, blůzu, boty a kabát.“, „Chtěl bych bundu, mikinu a taky džíny.“¹²⁵. Mluvcí v těchto ukázkách vyjadřují svá přání. Učebnice předkládá doklad kondicionálu i ve známé lidové písničce „Skákal pes“, kde je uvedeno „řek bych vám, nevím sám“¹²⁶ nebo v básničce: „Zpívala bych, zpívala...“¹²⁷. Na referenční úrovni A1 se předpokládá pouze znalost 1. os. sg. slovesa „chtít“ (+ akuz./inf.), kterou učebnice také prezentuje.

4.1.5.3 Imperativ

Tento slovesný způsob je situován pouze v zadání („Vybarvi!“, „Napiš!“). Cvičení k tomuto slovesnému způsobu v učebnici není prezentováno. Na referenční úrovni A1 se předpokládá pasivní znalost imperativu v rámci frází a nápisů.

4.1.6 Kategorie slovesného rodu

U sloves rozlišujeme dva rody – aktivum a pasivum. Kategorie slovesného rodu v tomto učebním materiálu prezentuje pouze aktivum. Pasivní tvary nejsou uvedeny. Na referenční úrovni A1 je podstatná znalost tvarů aktiva, načež zmíněný učební materiál tyto tvary uvádí. Žáci by měli poznat i pasivum jako součást frází a nápisů, učebnice je ale nezahrnuje.

¹²⁵ Tamtéž, s. 68.

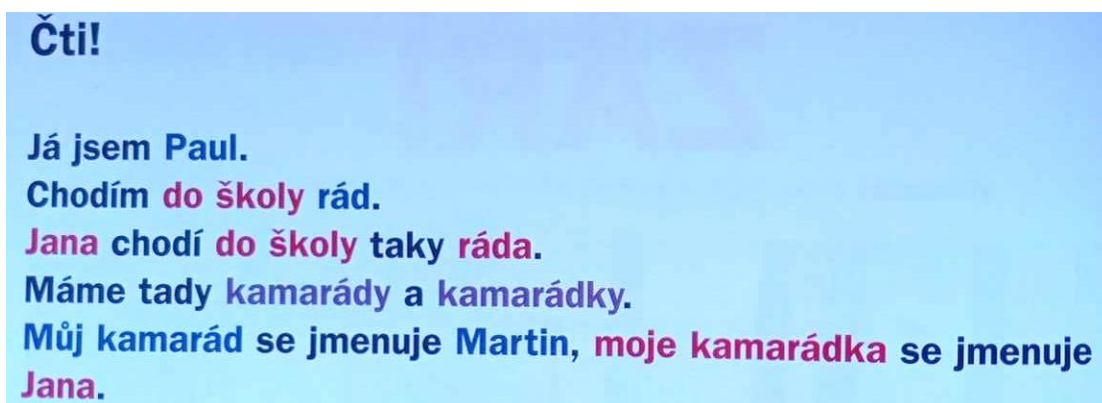
¹²⁶ Tamtéž, s. 37.

¹²⁷ Tamtéž, s. 69.

4.2 Čeština pro malé cizince 2

4.2.1 Kategorie slovesné osoby

Pokračování druhého dílu „Češtiny pro malé cizince“ nabízí žákům více příkladů, textů, cvičení a otázek. Ne všechny texty jsou doplněny o ilustrace vyjadřující činnosti daných příkladů. V některých ukázkách jsou užita osobní zájmena, jež odkazují k mluvčímu („Já jsem Paul.“¹²⁸), adresátovi („A ty bydlíš v Praze?“¹²⁹) nebo nezúčastněné osobě („Jana chodí do školy taky ráda.“ – viz níže *Obrázek 4*¹³⁰), předmětu.

Obrázek 4 – Příklady 1. a 3. osoby

Výskyt tvarů 2. os. pl. je v učebnici sporadický, v přítomnosti je demonstrován v zjišťovací otázce „Půjdete na výstavu?“. 2. os. pl. je v učebnici prezentována kupříkladu v koledě „Nesem vám noviny“¹³¹, v níž jsou zastoupeny imperativní formy „poslouchejte“, „dejte“, „slyšte“, „rozdělte“. Učební materiál zahrnuje i příklady 3. os. sg. tzv. impersonálních sloves týkajících se především počasí. V příloze této učebnice naleznou žáci přehled sloves, která se v jednotlivých lekcích vyskytla. Příloha také zahrnuje přehled osobních zájmen (pronomin) a paradigmata vybraných verb v přítomnosti „dělat“, „umět“, „pracovat“, „být“, „chtít“¹³², jež jsou seřazena podle čísla. U konjugace slovesa „pracovat“ autorky zvolily hovorové koncovky „-u“ a „-ou“, ty také používají i v příkladech v učebnici (již v prvním díle autorky zmiňují tyto tvary), neutrální koncovky u sloves 3. třídy nezařazují. Tvoření přítomnosti není v materiálu obsaženo. Učebnice zmiňuje všech šest tvarů, se kterými by se žáci měli

¹²⁸ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince* 2. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 6. ISBN 80-242-1501-2.

¹²⁹ Tamtéž, s. 7.

¹³⁰ Tamtéž, s. 6.

¹³¹ Tamtéž, s. 27.

¹³² Tamtéž, s. 79.

obeznámit na referenční úrovni A1 dle SERR. Zastoupení tvarů 2. osoby by mohlo být větší.

4.2.2 Kategorie slovesného čísla

Ve druhém díle učebnice naleznou žáci mnohem více příkladů, a díky tomu si mohou více všimnout koncovek sloves, které vyjadřují slovesné číslo (a osobu). Převažují především příklady v singuláru. Rovněž mohou žákům posloužit doprovodné ilustrace, které většinou znázorňují konatele činnosti a prováděnou aktivitu. V příloze této učebnice je uvedena flexe vybraných sloves („dělat“, „umět“, „pracovat“, „být“, „chtít“¹³³), u nichž jsou zvýrazněny koncovky. Zvýraznění koncovek těchto sloves usnadní žákům odlišovat singulárové tvary od plurálových. V učebnici nejsou zmíněny příklady subjektu tvořeného numerativním genitivem a ani prostředek formální komunikace – „vykání“, se kterými by se měli žáci na referenční úrovni A1 seznámit.

4.2.3 Kategorie slovesného času

4.2.3.1 Prézens

Učebnice soustředí pozornost především na tvary času přítomného. Materiál poskytuje celé paradigma přítomného času, přehledně se formy nacházejí v příloze učebnice. V rámci příkladů není 2. os. pl. ind. prez. věnována dostatečná pozornost. Vyobrazené ilustrace často korespondují s přítomnými tvary. Autorky učebnice pokračují i v tomto dílu s rozdělením verb na „U-typ“ a „M-typ“ dle zakončení 1. os. sg. ind. prez. a i zde se u sloves 3. třídy aplikují pouze koncovky hovorové – „potřebujou“¹³⁴, „sáňkujou“¹³⁵, „hrajou si“¹³⁶.

„Čeština pro malé cizince 2“ rozšiřuje oproti prvnímu dílu repertoár perfektivních verb vyjadřujících svými tvary prézens významově však futurum. V ukázce níže je několik perfektiv zmíněno „umyje se“, „si vyčistí“, „učeše se“ (Obrázek 5)¹³⁷. Z učebnice se žáci nedočkou, že perfektiva tvoří menší skupinu než imperfektiva a že perfektiva svými přítomnými tvary vyjadřují futurum.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž, s. 18.

¹³⁵ Tamtéž, s. 28.

¹³⁶ Tamtéž, s. 37.

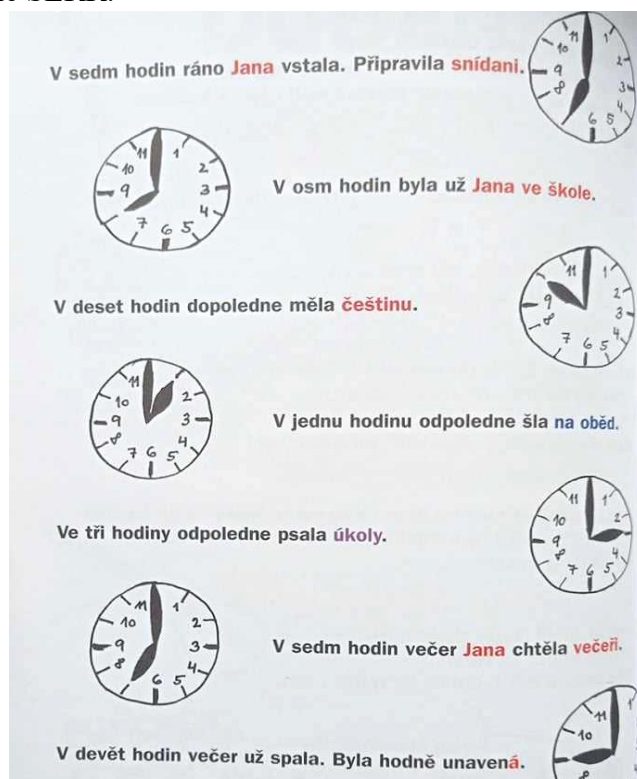
¹³⁷ Tamtéž, s. 40.

Martin vstává každý den v sedm hodin.
V pondělí, v úterý, ve středu, ve čtvrtek i v pátek. V sobotu
a v neděli ne.
Nejdřív jde do koupelny a umyje se. Pak si vyčistí zuby a učeše se.

Obrázek 5 – Perfektivní slovesné formy

4.2.3.2 Préteritum

S tímto analytickým slovesným časem se žáci v učebnici mohou shledat, paradigma tvarů je ale neúplné. V materiálu chybí tvary 2. os. v obou číslech. Slovesné formy préterita v 1. a 3. os. sg. a pl. nejsou v učebním textu velmi frekventovány. S některými tvary se žáci střetnou v básničkách či písničkách („Když jsem já sloužil“¹³⁸). Dle mého názoru autorky učebnice přehledně zpracovaly 3. os. sg. ind. prét. V úloze s názvem „V kolik hodin?“ (viz Obrázek 6)¹³⁹ jsou prezentovány tvary préterita imperfektiv i perfektiv, které jsou doplněny časovými údaji a ilustracemi hodin. Tvoření préterita je opomenuto, stejně tak i časový význam forem by mohl být explicitně vyjádřen, domnívám se, že ne vždy je to z kontextu zřetelně rozpoznatelné. Ani tento slovesný čas však nespĺňuje znalosti určené pro úroveň A1 podle SERR.

Obrázek 6 – Příklady 3. os. sg. ind. préterita

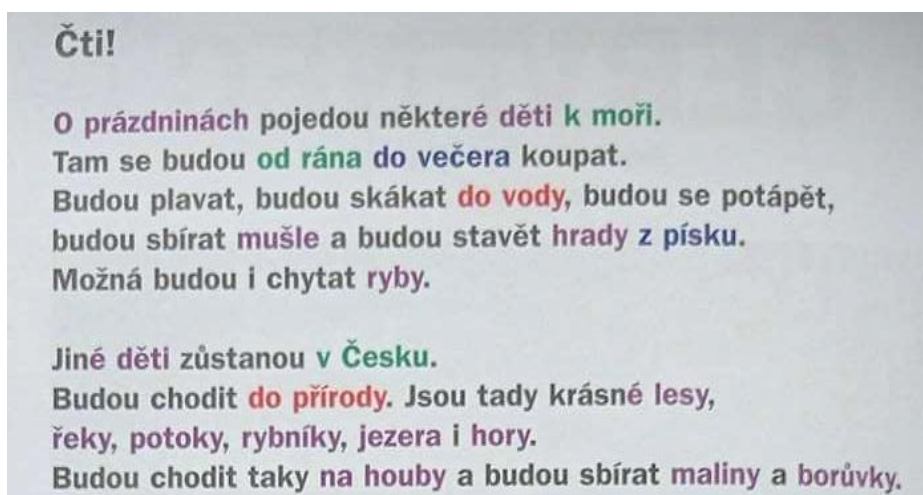
¹³⁸ Tamtéž, s. 70–71.

¹³⁹ Tamtéž, s. 48.

4.2.3.3 Futurum

V učebním materiálu autorky zahrnují tvary futura opisného i sloves pohybu. U determinovaného slovesa „jít“ je v materiálu uvedeno všech šest forem paradigmatu futura, jež jsou zahrnuty v příkladech a ukázkách („půjdu“, „půjdeš“, atd.). Ve tvarech opisného futura učebnice nepředkládá celé paradigma, schází tvary 1. a 2. os. pl. („budeme“, „budete“ + infinitiv). Perfektiva vyjadřující futurum jsou v učebnici také zahrnuta v 1., 2., 3. osobě singuláru a v 1. a 3. osobě plurálu.

Učebnice zmiňuje i příklad s adverbialem temporis (příslovečné určení času) „Po škole jdou maminka a Jana nakupovat potraviny.“¹⁴⁰, v níž nezastává futurální formu ani význam sloveso (to se nachází ve tvaru přítomném), nýbrž časový údaj „po škole“ odkazuje do budoucnosti. Následující ukázka (Obrázek 7)¹⁴¹ žákům podává souhrn forem, jež svým tvarem nebo významem vyjadřují futurum – sloveso pohybu „pojedou“, opisné futurum „se budou koupat“ i perfektivum „zůstanou“.

Obrázek 7 – Příklady futura

Žáci se v této učebnici setkají s futurem pouze v paradigmatu slovesa „jít“, opisné futurum a perfektiva nezahrnují všechny tvary.

4.2.4 Slovesný vid

Učebnice žákům nabízí příklady imperfektiv i perfektiv, nesdělují jim ale rozdíl mezi těmito slovesy. Kategorie slovesného vidu se týká především budoucího času, perfektiva netvoří opisné futurum a jejich přítomné formy nesou význam futura. Ačkoliv učebnice zahrnuje tyto tvary, je potřeba také vysvětlení, které zde autorky

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 53.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 66.

nesdělují. Autorky prezentují písničku, v níž se vyskytuje tvar iterativa „sedávat“: „Na naší zahradě sedává kos, má černý kabátek a žlutý nos.“¹⁴²; v příloze jsou uvedena přísloví a u jednoho z nich je také užito iterativum „mívat“: „Co se škádlívá, to se rádo mívá.“¹⁴³.

4.2.5 Kategorie slovesného způsobu

4.2.5.1 Indikativ

Indikativ zahrnuje formy přítomného, minulého i budoucího času, avšak ne vždy učebnice poskytuje přehled celého paradigmatu daného času. Jak již výše zmiňuji, přítomný čas je v tomto dílu přehledně prezentován a u několika vybraných sloves (v příloze učebnice) mohou žáci vidět celá paradigmata přítomných tvarů. Naopak u minulého se nenachází všechny tvary ani souhrnné paradigma, učebnice poskytuje žákům ukázky 1. a 3. os. sg. a pl. Futurum je v „Češtině pro malé cizince 2“ zastoupeno nejen všemi futurálními formami slovesa „jít“ (např. „půjdu“, „půjdeš“, „půjde“ atd.), ale i opisným futurem postrádajícím však tvary 1. a 2. os. pl. (např. „budeme plavat“, „budete vařit“). Na referenční úrovni A1 by měli žáci aktivně ovládat paradigmata těchto tří slovesných časů, učebnice neposkytuje všechny potřebné tvary k tomu, aby bylo učivo úspěšně zvládnuto. Z hlediska indikativu učebnice naplňuje znalosti přítomného a futurálních tvarů slovesa „jít“.

4.2.5.2 Kondicionál

Žáci se v učebnici setkají i s několika příklady kondicionálu přítomného, např. v 1. os. sg. verba „chtít“: „Chtěla bych chodit na keramiku.“¹⁴⁴, 3. os. sg. slovesa „chtít“: „Příští rok by chtěl hrát ještě na kytaru.“ (viz *Obrázek 8*)¹⁴⁵, 3. os. pl. verba „chtít“: „Petr a táta chtějí jet autem do jižních Čech, ale Jana a maminka by chtěly jet vlakem na Moravu.“¹⁴⁶ nebo v lidové písničce „Kdyby byl Bavorov“ se v textu vyskytuje tvar kondicionálu 1. os. sg. verba „dát“ „Kdyby byl Bavorov, co jsou Vodňany, dal bych ti hubičku na obě strany.“¹⁴⁷ Tyto ukázky vyjadřují přání

¹⁴² KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince* 2. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 51. ISBN 80-242-1501-2.

¹⁴³ Tamtéž, s. 76.

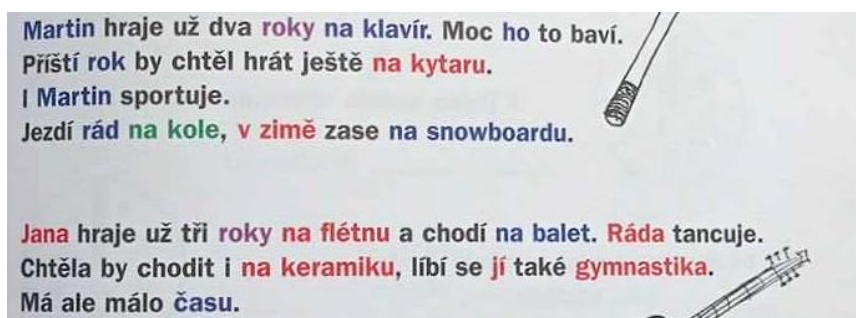
¹⁴⁴ Tamtéž, s. 60.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 47.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 69.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 57.

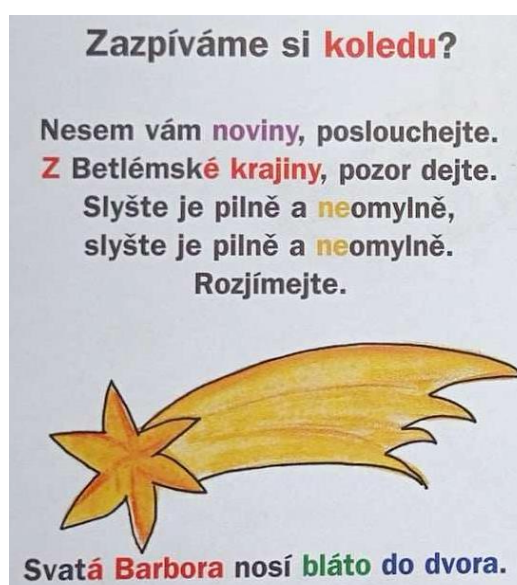
či potenciální děje, které se mohou uskutečnit, žákům však tato skutečnost není v učebnici vysvětlena, analytické tvary nejsou zvýrazněny. Na referenční úrovni A1 se předpokládá obeznámenost s tvary 1. os. sg. slovesa „chtít“ („Chtěl/Chtěla bych“ ve spojení s akuzativem nebo infinitivem), materiál uvádí ale i tvary 3. os. sg. a pl. verba „chtít“ a 1. os. sg. verba „dát“ – „dal bych“.

Obrázek 8 – Příklady 3. os. sg. kondicionálu přítomného

4.2.5.3 Imperativ

Učební materiál zahrnuje ukázky vánoční koledy „Nesem vám noviny“ a velikonoční koledy „Hody, hody, doprovody“, v nichž se vyskytují imperativní tvary 2. os. pl. „poslouchejte“, „slyšte“, „rozdívejte“, „dejte“ (viz Obrázek 9)¹⁴⁸ nebo v příslovích, např. „Pospíchej pomalu.“, „Dvakrát měř, jednou řež.“¹⁴⁹ ad. V zadání naleznou žáci rovněž tvary imperativu ve 2. os. sg. „Čti!“, „Nauč se nová slova!“, „Hádej!“. Tvoření imperativu ani jeho funkce není zmíněna. Na referenční úrovni

Obrázek 9 – Příklady 2. os. pl. imperativu

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 27.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 76.

A1 se nepředpokládá znalost celého imperativního paradigmatu, pouze pasivní seznámení se s tímto způsobem v rámci frází v určitých komunikačních situacích.

4.2.6 Kategorie slovesného rodu

I u tohoto dílu je pozornost věnována pouze aktivu. Příklady z učebnice demonstrují, že někdo (agens) něco dělá, např. „Já jsem Paul. Chodím do školy rád.“¹⁵⁰ nebo „Martin vstává každý den v sedm hodin.“¹⁵¹, atd. Pasivum se v učebnici nevyskytuje, žáci se neseťkají s frázemi ani s nápisy, ve kterých by byly obsaženy pasivní formy sloves, jež by měli žáci poznat.

4.3 Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (Karla Hronová, Josef Hron)

Tato publikace (2009) je pojímána jako „audioorální kurs“¹⁵² (označováno také AO kurs nebo AOK), který mohou využít nejen malé děti, ale i dospělí, kteří mají zájem o češtinu, avšak na začátku vzdělávání pociťují znatelné jazykové komplikace. Učebnice je strukturována „do pěti dvoudílných celků“¹⁵³, které v jedné části pracují s textem a v druhé části danou látku procvičují a doplňují o slovní zásobu a gramatiku (celky zahrnují témata: třída, pokoj, rodina, jídelna, město). „Hlavní složkou AO kursu je fonetický výcvik.“¹⁵⁴ Zabývá se především zvládnutím zvukové složky v rámci celku české věty a korektní výslovností konkrétních českých hlásek. V této učebnici vnímám jako velkou výhodu, že v závěru této publikace jsou uvedeny poznámky ke gramatice, ke kterým byl jako zprostředkovávající jazyk použit jazyk anglický. Tento učební kurs je na úvodní straně označen referenční úrovní A1/AOK.

4.3.1 Kategorie slovesné osoby

Žáci se v této učebnici setkají s 1., 2. a 3. osobou singuláru a plurálu. Kategorie slovesné osoby je prezentována v rámci frází, dialogů, textů či tabulek se slovesnou flexí některých sloves. K názornějšímu vysvětlení slouží u několika cvičení

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 40.

¹⁵² HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 77. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

doprovodné obrázky nebo tabulky. 1. a 2. osoba singuláru je prezentována ve formě dialogů, jak uvádí „Mluvnice češtiny 2“ je zde představen opoziční vztah aktivního a pasivního partnera komunikace čili mluvčího a adresáta, např. „Ahoj! (Čau!) Jak se máš? – Děkuju, dobře. A ty?, Taky dobře. (Jde to.) Čau! – Tak ahoj!“¹⁵⁵. 2. osoba singuláru i plurálu je v učebnici vyobrazena pomocí obrázků, v učebnici je znázorněn i „prostředek formální komunikace s jednotlivcem“¹⁵⁶ – „vykání“. 3. osoba zahrnuje osoby a předměty nevztahující se k ději. Žáci v učebnici naleznou výčet osobních zájmen v singuláru i v plurálu. V učebnici je možno nalézt paradigma verba „číst“¹⁵⁷, přičemž vedle tvarů tohoto slovesa je uveden rámeček s tvarotvornými morfémy. Autoři učebnice předkládají i další paradigmata sloves „psát, sedět, poslouchat“¹⁵⁸, žáci tak mohou vidět koncovky jednotlivých tvarů. Učebnice uvádí v rámečku tradiční pojetí koncovek: „-u, -eš, -e; -eme, -ete, -ou“ (které je možno vidět například v mluvnici Jedličky a Havránka). V poznámkách ke gramatice na konci učebního textu se žáci mohou dočíst, že v češtině není nutné, aby bylo v každé větě obsaženo pronomen, které by vyjadřovalo osobu slovesa, ale že k tomu u sloves slouží koncovky: „máš, vidíš (= ty), máme, vidíme, jsme (= my), etc.“¹⁵⁹; nicméně zvýraznění těchto koncovek v poznámkách již neodpovídá tradičnímu pojetí, které lze vidět u Havránka a Jedličky, ale spíše k přístupu, který uvádí kolektiv autorů v „Mluvnici češtiny 2“, jelikož tyto tvary již nezvýrazňují kmenotvorné přípony ale jen koncovky „-š“ a „-me“.

V učebnici jsou zobrazena slovesa „nesu – přináším – odnáším“ a „jdu – přicházím – odcházím“¹⁶⁰, nejenže je k nim vytvořena doprovodná ilustrace, ale jsou zde uvedeny i tvary 3. osoby v singuláru a v plurálu, u kterých jsou podtrženy příslušné koncovky. Učebnice také upozorňuje na slovesa 3. třídy „pít“ a „děkovat“, kde je možno v 1. osobě singuláru a 3. osobě plurálu možné užití dvou sad koncovek, které se stylově liší „piju/piji“, „děkuju/děkuji“ a „pijou/pijí“, „děkujou/děkují“¹⁶¹. Stylové

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁵⁶ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

¹⁵⁷ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 24. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 24.

¹⁵⁹ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 71. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁶⁰ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 32. ISBN 978-80-254-366-8.

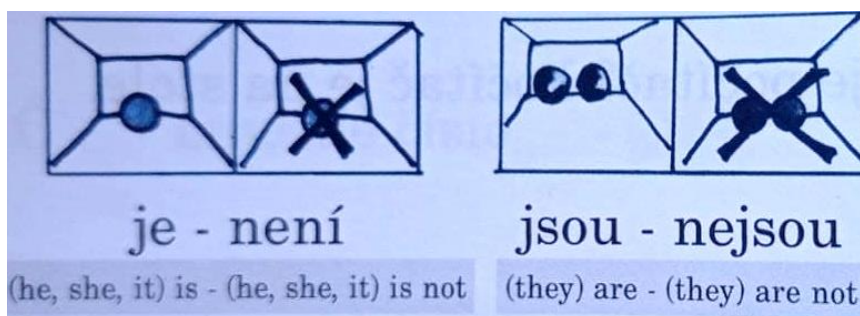
¹⁶¹ Tamtéž, s. 36.

rozlišení těchto koncovek (neutrální „-í“, „-í“/hovorové „-u“, „-ou“)¹⁶² v učebnici je vysvětleno v poznámkách ke gramatice. V tomto učebním materiálu se u 3. os. sg. mohou žáci obeznámit i s impersonálními slovesy týkajícími se počasí, kupříkladu „Prší.“¹⁶³.

Ačkoliv se jedná o audioorální kurs a tato učebnice se především zabývá slovní zásobou, frázemi, je v ní k nalezení i gramatické učivo. Žáci se v učebnici setkají s koncovkami neutrálními i hovorovými. Učebnice zahrnuje 1., 2., i 3. osobu singuláru a plurálu, které by žáci měli na referenční úrovni A1 znát.

4.3.2 Kategorie slovesného čísla

Učebnice uvádí užití singuláru i plurálu u sloves. Již v úvodní lekci je prezentován příklad slovesa „být“. Sloveso je zde užito ve tvaru singulárovém i plurárovém (také v záporu): „je – není“ a „jsou – nejsou“¹⁶⁴. K těmto příkladům jsou doplněny obrázky s vyobrazením jedné kuličky u sg. a dvou kuliček v pl. (viz *Obrázek 10*)¹⁶⁵.

Obrázek 10 – Příklad 3. osoby singuláru i plurálu slovesa „být“

Jak již bylo výše zmíněno učebnice je koncipována jako audioorální kurs, a tak zde žáci naleznou ukázky dialogů neformálních i formálních (viz *Obrázek 11*)¹⁶⁶. Dialogy jsou doprovázeny obrázky. U dialogů žáci mohou pozorovat rozdíl mezi českým a anglickým jazykem. V českém jazyce slouží 2. os. sg. k vyjádření

¹⁶² Slovesa vzorů „mazat“, „brát“, „krýt“, „kupovat“ (*mažu – maži, ořu – ořám, kryjí – kryjou*) [online] *Internetová jazyková příručka* (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=p%C3%ADt#bref2> [2024-04-23].

¹⁶³ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 42. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁶⁴ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 6. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž., s. 8.

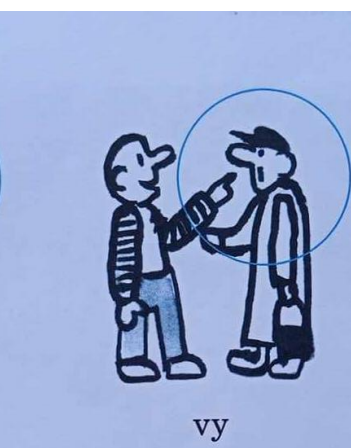

neformálnosti a 2. os. pl. k vyjádření formálnosti v komunikaci s jednotlivcem, v anglickém jazyce je pro 2. os. sg. i pl. užíváno stejného tvaru.

	<p>Ahoj! (Čau!) Jak se máš? Taky dobře. (Jde to.) Čau!</p>	<p>- Děkuju, dobře. A ty? - Tak ahoj!</p>
		
	<p>Dobrý den! Jak se máte? - Děkuju, dobře. A vy? Také dobře. Na shledanou! - Na shledanou!</p>	<p>Hello! How are you? - I am well, thanks. And you? I am well, too. Good-bye! - Good-bye.</p>

Obrázek 11 – Ukázka neformálního a formálního dialogu

Autoři v učebnici vysvětlují rozdíl mezi 2. os. sg. a pl. pomocí obrázků (viz Obrázek 12)¹⁶⁷. Osobní zájmena „ty“ a „vy“ která jsou určena jednotnému adresátovi (v neformální a formální komunikaci) a zájmeno „vy“ vyjadřující skupinu adresátů. Singulárové a plurálové tvary mohou žáci také pozorovat v tabulkách se slovesnou flexí.

POZOR! ty - vy

 <p>ty</p>	 <p>vy</p>	 <p>vy</p>
---	--	---

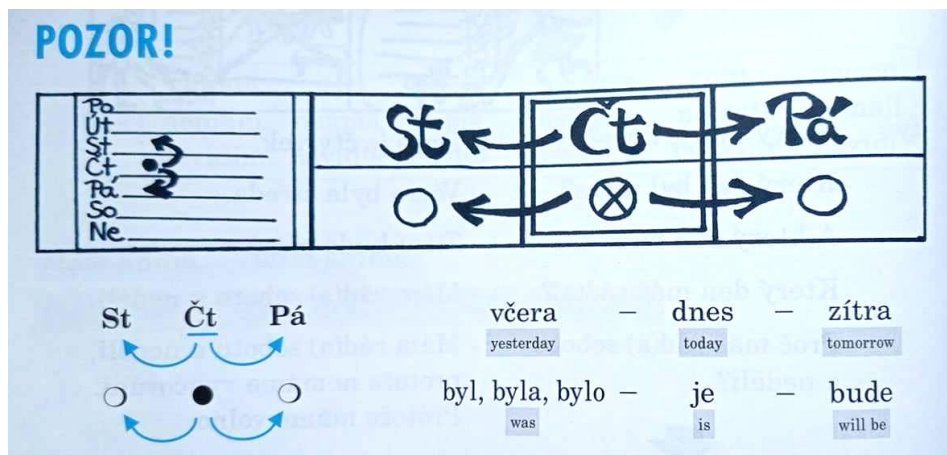
Obrázek 12 – Rozdíl mezi 2. osobou singuláru a plurálu, prostředek formální komunikace

Autoři učebnice rozlišují singulár i plurál, a to pomocí příkladů i ilustrací. Pozornost zaměřují i na procvičování neformální i formální komunikace – „vykání“. Z hlediska požadavků SERR určených pro referenční úroveň A1 neobsahuje učebnice informaci ani příklad užití numerativního genitivu.

¹⁶⁷ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 17. ISBN 978-80-254-366-8

4.3.3 Kategorie slovesného času

Učebnice se věnuje především přítomnému, minulému a budoucímu je zde opomíjeno. Žáci naleznou v druhé lekci u dnů v týdnu tvary verba „být“: „byl“, „byla“, „bylo“ – „je“ – „bude“ (Obrázek 13)¹⁶⁸.

Obrázek 13 – Verbum „být“ ve 3. os. v *préteritu*, *prézentu* a *futuru*

4.3.3.1 Prézens

Tato učebnice se věnuje celému paradigmatu přítomného času. Žáci se zde setkají s několika vybranými verby tvořícími paradigmata, jež jsou uspořádána v tabulkách, tvoření přítomného není zmíněno. Přítomné tvary se nacházejí na začátku každé kapitoly, kde slouží k popisu obrázku znázorňujícímu místnost (třída, obývací pokoj), přítomné formy jsou použity i v rámci rozhovorů nebo ilustrací, které vyobrazují významy daných sloves. U slovesné flexe verba „číst“ v učebním materiálu jsou v rámečku vypsány koncovky, jež čerpají z tradičního pojetí, jaké uvádí Hrdlička a Havránek¹⁶⁹. V poznámkách ke gramatice na konci učebního textu jsou však již zvýrazněny pouze koncovky bez kmenotvorných přípon. Autoři uvádějí možnost užití hovorových i neutrálních koncovek (v poznámkách ke gramatice je vysvětleno, že v komunikaci častěji užíváme koncovky hovorovější „-u/-ou“¹⁷⁰). Učební materiál zařazuje pouze imperfektiva, s perfektivy se žáci ve cvičeních a v příkladech vůbec nesetkají. Učebnice zahrnuje celé paradigma přítomných tvarů, ale perfektiva neobsahuje, naplňuje tak znalosti určené pro úroveň A1.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 20.

¹⁶⁹ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 107–108. ISBN 80-7168-306-x.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 74.

4.3.3.2 Préteritum

Autoři této publikace prezentují pouze tvar 3. os. sg. ind. préterita verba „být“ – „byl“, „byla“, „bylo“¹⁷¹, žádné jiné slovesné tvary učebnice v rámci cvičení nenabízí. Podle SERR by však měli žáci referenční úrovně A1 ovládat aktivně celé paradigma tvarů préterita.

4.3.3.3 Futurum

Stejně jako tomu bylo u préterita, tak i ve futurum je uveden pouze tvar verba „být“ ve 3. os. sg. ind. futura „bude“. Učebnice nenabízí formy opisného futura ani sloves pohybu a perfektiv, která svým prezentem odkazují do budoucnosti. Na úrovni A1 by měli žáci aktivně zvládat paradigma futura, formy futura však neuvádí.

4.3.4 Slovesný vid

Autoři učebního materiálu shromažďují v příkladech a cvičeních uvedených lekcí jen verba imperfektivní, perfektiva v lekcích obsažena nejsou. Hádková, Línek a Vlasáková poznamenávají: „Ani při jednoduché komunikaci se však perfektivním tvarům zcela vyhnout nelze.“¹⁷², tak i iterativa jsou v tomto materiálu eliminována.

4.3.5 Kategorie slovesného způsobu

4.3.5.1 Indikativ

Tento slovesný způsob se skládá z paradigmat časů – prezentu, préterita a futura. Préteritum a futurum učebnice nevysvětluje a nezařazuje ani celá paradigmata časů. Materiál se věnuje přítomnému času, žáci na referenční úrovni A1 by však měli aktivně znát paradigmata všech tří slovesných časů, které čeština nabízí, préteritum a futurum není v materiálu úplně představeno.

4.3.5.2 Kondicionál

Učební materiál poskytuje tvar 1. os. sg. kondicionálu přítomného verba „chtít“, který žáci naleznou v páté lekci v rozhovoru „V obchodě“ – „Chtěl bych také nějaké pero.“¹⁷³. Tento příklad užití kondicionálu, jež je v učebnici prezentován,

¹⁷¹ Tamtéž, s. 20.

¹⁷² HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 255. ISBN 80-260-1459-6.

¹⁷³ Tamtéž, s. 44.

splňuje to, s čím by se žáci v rámci kondicionálu na referenční úrovni A1 dle SEERR měli seznámit.

4.3.5.3 Imperativ

Imperativ tvoří součást zadání (ve tvarech 2. os. pl., např. „Pozorujte“¹⁷⁴). Imperativ by měl být zastoupen ve frázích a nápisech, ale není tomu tak.

4.3.6 Kategorie slovesného rodu

Žáci se v této učebnici seznámí pouze s aktivem, pasivum se v textu nenachází ani jako součást frází či nápisů. Na úrovni A1 je vyžadována znalost aktiva, pasivní tvary by však žáci měli umět v textu rozpoznat.

Domino – Český jazyk pro malé cizince 1, 2 (Svatava Škodová)

„Domino“ je učebnicový soubor, který slouží k výuce „jinojazyčných žáků prvního stupně základní školy“¹⁷⁵. První díl „Domino 1“ (2010) je zvláště určen pro 1. ročník ZŠ, druhý díl „Domino 2“ (2012) je navazující a je zejména pro 1. a 2. ročník ZŠ. Tyto učebnice jsou doplněny i o pracovní listy a metodické příručky pro učitele a také o CD se zvukovými nahrávkami básniček a dialogů. Učebnice „Domino – Český jazyk pro malé cizince“ vycházejí z Evropského portfolia jazyků. Je možno ji použít pro výuku jednotlivých žáků nebo i ve větším kolektivu. Učebnice bere v úvahu, že žáci nemusejí být vzděláni v oblasti čtení a psaní. Tento učební materiál také zahrnuje obrazové a poslechové pomůcky. Jednotlivá témata jsou přizpůsobena dětem ve věku 6–8 let. Metodická příručka slouží jako návod pro práci s učebnicí a pracovním sešitem. „Veškeré aktivity a výukové postupy jsou popsány pro prezentaci bez zprostředkujícího jazyka.“¹⁷⁶

¹⁷⁴ HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009, s. 9. ISBN 978-80-254-366-8.

¹⁷⁵ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN 978-80-7357-582-3.

¹⁷⁶ Tamtéž.

4.4 Domino – Český jazyk pro malé cizince 1

4.4.1 Kategorie slovesné osoby

Tato učebnice se soustředí na procvičování 1., 2., 3. slovesné osoby v singuláru, v plurálu se nevěnuje pozornost 2. osobě. Žák se v této učebnici seznámí se všemi možnými subjekty: mluvčím, adresátem i subjektem, jenž není vztažen k ději (není jeho přímým účastníkem). Kategorie slovesné osoby je zprostředkovávána na základě příkladů, básniček a obrázků. 1. os. sg. je žákům prezentována pomocí obrázku, ke kterému je připojena „komiksová bublina“ s textem, např.: „Ahoj, já jsem Anička.“ (viz *Obrázek 14*)¹⁷⁷. Z tohoto příkladu je zřejmé, že postava vyobrazená v učebnici je subjektem, mluvčím, který se vztahuje k ději.

Obrázek 14 – Příklad 1. osoby singuláru

K lepšímu porozumění této slovesné kategorie mohou žákům posloužit i osobní zájmena (vztahující se ke slovesným osobám – já, ty, on atd.), která jsou v některých cvičeních užitá. 2. os. sg. je žákům představena především formou otázek nebo v rámci instrukcí, např.: „Jak se jmenuješ?“¹⁷⁸, „Co tě bolí?“¹⁷⁹ nebo v imperativu „nakresli, vybarvi, vystřihni, napiš“¹⁸⁰, děj se vztahuje k adresátovi. 3. osoba je většinou prezentována pomocí obrázků, jež mají žáci popsat. Namísto osobních

¹⁷⁷ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 2. ISBN 978-80-7357-582-3.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 45.

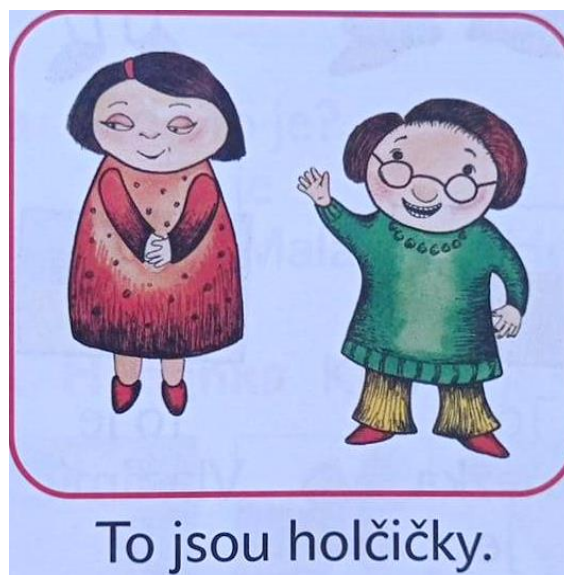
¹⁸⁰ Tamtéž, s. 5.

zájmen on/ona/ono/oni/ony je v učebnici využíván tvar ukazovacího zájmena „to“, např. „To je holčička.“¹⁸¹.

Na úrovni A1 by se měli žáci seznámit se všemi šesti tvary, tedy s 1., 2. a 3. osobou v singuláru i v plurálu. Tato učebnice nezahrnuje tvar 2. os. pl. (pouze v zadání se žáci setkají s těmito tvary v rámci imperativu, např. „Poslouchejte a spojte jména a čísla“¹⁸². Bylo by dobré zahrnout více příkladů s tvary v plurálu a doplnit 2. os. pl., která v učebnici v rámci příkladů schází. U některých sloves by mohly být barevně či graficky odlišeny koncové morfémy, které by zdůraznily dané osoby, např. „prosím“, „prosíš“/ „mám“, „máš“.

4.4.2 Kategorie slovesného čísla

Učebnice „Domino 1“ nabízí žákům prezentaci kategorie slovesného čísla pomocí příkladů s obrázky, např. „To je holčička.“ nebo „To jsou holčičky.“ (viz *Obrázek 15 a 16*)¹⁸³, kdy tvar 3. osoby slovesa „být“ je zvolen dle příslušného čísla.

Obrázek 16 – Příklad 3. osoby singuláru *Obrázek 15 – Příklad 3. osoby plurálu*

Tento díl zmiňuje malé množství ukávek s plurálovými tvary. V této učebnici si žáci také mohou vyzkoušet tvoření formálních frází, například když potřebují zjistit, kde naleznou určitou místnost ve škole. K formálnímu pozdravu a položení samotné otázky si mohou žáci zopakovat oslovení dané osoby, jak doplňuje autorka v metodice,

¹⁸¹ Tamtéž, s. 4.

¹⁸² Tamtéž, s. 21.

¹⁸³ Tamtéž, s. 4.

tedy „Dobrý den, pane školníku. Kde je šatna, prosím?“¹⁸⁴. Tato ukázka dokládá nácvik formální komunikace, ale nedoplňuje tvary 2. os. pl., tzv. vykání.

V učebnici nejsou obsaženy příklady na 2. osobu plurálu, autorka zde neprezentuje numerativní genitiv. Z toho je patrné, že učebnice nespĺňuje všechna kritéria kategorie slovesného čísla pro referenční úroveň A1 dle SERR.

4.4.3 Kategorie slovesného času

4.4.3.1 Prézens

Učebnice „Domino 1“ uvádí především formy přítomní, nicméně paradigma není úplné, nezahrnuje tvar 2. os. pl. Žáci v učebnici nenaleznou přehlednou prezentaci paradigmat v tabulce jako je tomu například v jiných učebnicích. Uvedené příklady přítomtu jsou doprovázeny obrázky. S tvořením přítomního času se žáci neseznámí. Ukázky básniček uvádí i perfektiva, která svými přítomnými tvary představují významově futurum. Vzhledem k neúplnému přítomnému paradigmatu, nenapĺňuje učebnice znalosti určené pro úroveň A1.

4.4.3.2 Préteritum

Minulý čas je v učebnici „Domino 1“ zastoupen jen tvary 3. os. sg. a pl. a je prezentován jako součást básniček a písniček („Koulelo se jablíčko“¹⁸⁵, „Chechtala se chobotnice“¹⁸⁶). Učebnice nezmiňuje tvoření préterita ani jeho časový význam. Ani u tohoto času nelze konstatovat, že splňuje požadavky znalosti préterita pro referenční úroveň A1 podle SERR.

4.4.3.3 Futurum

Futurum je v učebnici „Domino 1“ zastoupeno dvěma tvary – opisným futurem v 1. os. pl. „Budeme si vyprávět.“¹⁸⁷ a slovesa pohybu 1. os. pl. „(...) pojedeme na saních.“¹⁸⁸. Jak bylo zmíněno výše, svým významem futurum vyjadřují i perfektiva v přítomtu, v učebnici tvary 1. a 3. osoby singuláru, kupř. „Mňamy, mňam, to si dám.

¹⁸⁴ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (metodika) 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 27. ISBN: 978-80-7357-584-7.

¹⁸⁵ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 59. ISBN 978-80-7357-582-3.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 72.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 26.

To si, pane, pochutnám!“¹⁸⁹ nebo „Ke komu se dokoulí, ať si do něj kousne.“¹⁹⁰. Ani u futura není vysvětleno jeho tvoření a časový význam. Materiál nesplňuje poznatky o učivu pro referenční úroveň A1.

4.4.4 Slovesný vid

Autorka v učebnici pracuje s imperfektivy i s perfektivy, která jsou většinou zahrnuta v básničkách a v písničkách. Žákům v tomto materiálu není k aspektu poskytnuto žádné vysvětlení ani rozdíly mezi imperfektivy a perfektivy. V učebnici „Domino 1“ nejsou vyjádřeny iterativa.

4.4.5 Kategorie slovesného způsobu

4.4.5.1 Indikativ

Autorka učebnice upírá svou pozornost na několik forem přítomného času a pár tvarů minulého času, žádný z těchto časů v učebnici není zastoupen v celém paradigmatu, a proto nesplňuje požadavek toho, že žáci na referenční úrovni A1 budou znát aktivně indikativ.

4.4.5.2 Kondicionál

Tento slovesný způsob učebnice neprezentuje. Na referenční úrovni A1 by se měli žáci seznámit alespoň s 1. os. sg. verba „chtít“ („Chtěl/Chtěla bych...“).

4.4.5.3 Imperativ

Imperativní tvary zastupují v materiálu instrukce, které slouží k výrobě odznaku. Ke každému pokynu je přiřazen obrázek, který demonstruje daný úkon. Jak autorka v metodice zmiňuje, není znalost těchto instrukcí zásadní a nezbytná ke komunikaci¹⁹¹. S imperativem 2. os. sg. se žáci mohou střetnout i v krátkém rozpočítadle nebo říkadle „Nikdy si v něm neseď.“¹⁹², „(...) pojd' si s námi hrát!“¹⁹³.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 54.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 59.

¹⁹¹ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (metodika) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 19. ISBN 978-80-7357-584-7.

¹⁹² ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 21. ISBN 978-80-7357-582-3.

¹⁹³ Tamtéž, s. 49.

Žáci se v učebnici obeznámí s imperativními tvary v rámci frází, na referenční úrovni A1 mají imperativní tvary tvořit součást frází a nápisů.

4.4.6 Kategorie slovesného rodu

Učebnice představuje tvary aktiva, a tak je v souladu s požadavkem znalosti činného rodu na úrovni A1. Pasivum by měli žáci poznat jen ve frázích a nápisech, v materiálu pasivum není prezentováno.

4.5 Domino – Český jazyk pro malé cizince 2

4.5.1 Kategorie slovesné osoby

Ve druhém navazujícím dílu této učebnice je znalost slovesné osoby dále procvičována. I v této učebnici slouží k prezentaci slovesné osoby doprovodné obrázky a „komiksové bubliny“. V úvodní kapitole jsou barevně rozlišena osobní zájmena já a ty: „Já jsem Anička. Ty jsi Honzík.“¹⁹⁴ Druhý díl učebnice zahrnuje více příkladů a textů, ve kterých si žáci mohou slovesné kategorie osvojit. 1. os. pl. je zde prezentována na základě mluvčího, který spolu s další skupinou osob vykonávají danou činnost, např. „V prvním patře vpravo je naše třída, ve třídě se učíme.“¹⁹⁵. K textu jsou připojeny doprovodné obrázky. Myslím si, že by bylo vhodné v tomto textu dané koncové morfémy u jednotlivých sloves barevně odlišit, aby bylo zřetelněji a přehledněji vidět střídání 1. os. pl. a 3. os. sg.

1. a 2. os. je prezentována v učebnici i na základě tabulky rozčleněné dle čísla na singulár a plurál. V tomto příkladu jsou již koncové morfémy u tvarů sloves v indikativu tučně zvýrazněny, a také podtrženy. K pochopení slovesné osoby přispívá především grafická úprava. Uvedené příklady „Učím se.“, „Učíme se“¹⁹⁶, prezentují, že slovesná osoba „je flektivní gramatický prostředek“¹⁹⁷, a že pro vyjádření osob slouží tvarotvorné morfémy. 2. osoba je v tabulce prezentována těmito příklady: „Co děláš ve škole?“, „Co děláte ve škole?“¹⁹⁸. Toto grafické zvýraznění koncovky 2. osoby vyjadřuje i „Mluvnice češtiny 2“, která označuje „-á-“ jako kmenotvornou

¹⁹⁴ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 4. ISBN 978-80-7357-933-3.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁹⁷ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví.* Praha: Academia, 1986, s.156.

¹⁹⁸ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 11. ISBN 978-80-7357-933-3.

příponu (rovněž je tomu i u příkladů 1. osoby výše, kde je kmenotvorná přípona „-í-“) a liší se tím od tradičního pojetí např. Havránka a Jedličky. Ve „Stručné mluvnici české“ Havránek s Jedličkou prezentují soustavu osobních koncovek indikativu, které jsou trojího druhu. U 2. osoby singuláru uvádějí „-ěš, -íš, -áš“, v plurálu pak „-ete, -íte, -áte“¹⁹⁹. Žáci se v této učebnici setkají také s 2. os. sg. a pl. ve tvarech imperativu. Stejně jako tomu bylo i v indikativu, tak i v imperativu uvádí Havránek s Jedličkou sadu tří koncovek, ve 2. os. sg. „-Ø, -i, -ej“ a ve 2. os. pl. to jsou tyto: „-te, -ěte (-ete), -ejte“²⁰⁰. Na úrovni A1 se neočekává, že by žáci zvládli celé paradigma imperativu, jak uvádí Hádková, Línek a Vlasáková v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“²⁰¹ (o imperativu níže).

Druhý díl učebnice „Domino“ uvádí všech šest tvarů, jež mají žáci aktivně zvládat na referenční úrovni A1. Autorka této učebnice použila pro lepší rozlišení 1. a 2. os. v sg. i v pl. tabulku, v níž vyznačila koncovky daných tvarů, avšak nepoužila tradičního rozlišení u 1. a 2. osoby, ale zvýraznila pouze univerzální zakončení – koncovky, které žákům slouží k lepšímu rozpoznání druhé osoby. Domnívám se, že by toto zvýraznění koncovek pomohlo žákům i v ostatních cvičeních.

4.5.2 Kategorie slovesného čísla

V tomto dílu učebnice je kategorie slovesného čísla vysvětlena spolu s kategorií slovesné osoby. V rámečku uvedené příklady 1. a 2. os. sg. i pl. obsahují nejen zvýraznění koncovek, ale i obrázkové zpracování a grafické doplnění čísel 1 a 2, která mají „signálním způsobem“²⁰² označovat singulár a plurál (viz *Obrázek 17*)²⁰³.

¹⁹⁹ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 107–108. ISBN 80-7168-306-x.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 110.

²⁰¹ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

²⁰² ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – český jazyk pro malé cizince 2. (metodika)* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 23. ISBN 978-80-7357-7.

²⁰³ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2. (učebnice)* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 11. ISBN 978-80-7357-933-3.

Obrázek 18 – Příklad 1. a 2. osoby singuláru a plurálu

V dalším cvičení mohou trénovat 2. os. sg. a pl. ve tvarech imperativu, např. „Vezmi si knížku.“ nebo v plurálu „Vezměte si knížky.“ (Obrázek 19)²⁰⁴.

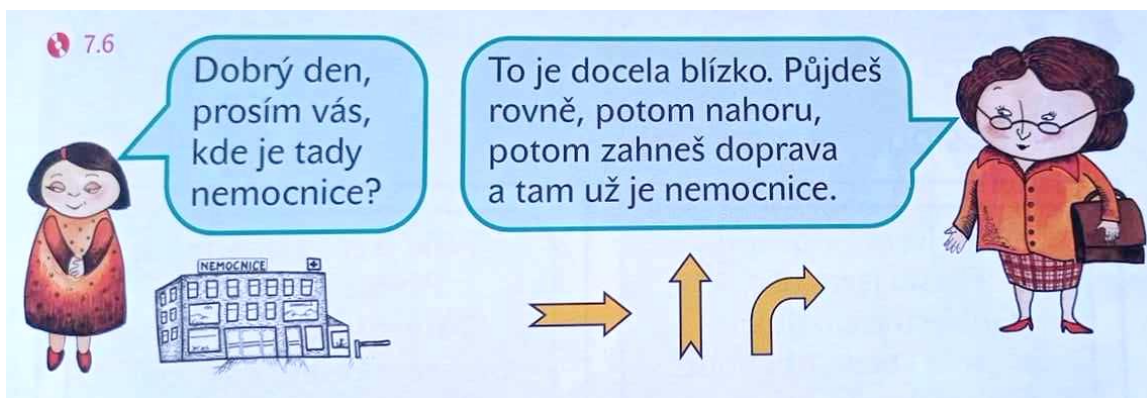

Obrázek 17 – Ukázky imperativních tvarů 2. osoby singuláru a plurálu

I tento díl učebnice poskytuje žákům ukázkou a procvičení si formální a neformální komunikace týkající se informací o zjištění cesty (Obrázek 18)²⁰⁵. Formální komunikace v těchto příkladech zahrnuje formální pozdrav i zájmeno vás, ale opět zde nejsou zmíněny tvary 2. os. pl., např. „nevíte prosím vás“, „poradte mi, prosím vás“ atd.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 14.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 45–46.

Obrázek 19 – Ukázka formální komunikace – získávání informací o cestě

V tomto dílu převažují tvary v singuláru, ale jsou zde již častěji zastoupeny i tvary plurálu na rozdíl od prvního dílu. Druhý díl učebnice „Domino“ předkládá tvary tří osob v singuláru a plurálu. Ukázky formální komunikace nezačleňují slovesné formy 2. os. pl. Ani v tomto druhém díle učebnice se uživatelé nesetkají s numerativním genitivem.

4.5.3 Kategorie slovesného času

4.5.3.1 Prézens

Druhý díl učebnice již žákům nabízí kompletní zastoupení přítomných tvarů. Jak již bylo napsáno v kapitole o slovesné osobě, u přítomných tvarů 1. a 2. os. sg. a pl. jsou zvýrazněny osobní koncovky, jež odpovídají výkladu jako je v „Mluvnici češtiny 2“. Učebnice nepředstavuje tvoření tohoto času, v lekci s názvem „Jídlo“, která se věnuje préteritu však graficky znázorňuje rozdíl časového významu mezi přítomem a préteritem. Učební materiál prezentuje všechny tvary přítomního paradigmatu.

4.5.3.2 Préteritum

„Domino 2“ rozšiřuje i préteritum o další formy, ale do úplného paradigmatu zde schází tvar 2. os. pl. Tento slovesný čas je velmi dobře vyobrazen v 7. lekci v příběhu, jak se Anežka ztratila, jež obsahuje préteritální tvary imperfektiv i perfektiv („Chodily jsme“, „jsem neviděla“, „paní zatelefonovala“²⁰⁶ ad.), a také je doprovázen malými ilustracemi, které zobrazují obsah sdělení. Další lekce s názvem „Jídlo“ obsahuje dvě tabulky, v první mohou žáci vidět tvary préterita – verb „mít“, „jíst“, „pít“²⁰⁷ v 1. a 3. os. sg., ve dvou sloupcích jsou uvedeny tvary podle zakončení jmenné koncovky „-a“ nebo „Ø“, vyjadřujícím tak kongruenci (predikátu se subjektem). Jmenná koncovka vyjadřující ženský rod „-a“ je zvýrazněna červeně „MĚLA JSEM...“, u tvaru vyjadřujícího jmenou koncovkou mužský rod „Ø“ je však zvýrazněno „l-ové“ přičestí „MĚL JSEM...“²⁰⁸. Druhá tabulka obsahuje přítomní a préteritální tvary s časovou poznámkou graficky znázorněnou (šipkou) a příklady z výše zmíněnými slovesy (Obrázek 20)²⁰⁹.

TEĎ		TEĎ
<p>Jím brambory a maso. Piju vodu.</p> 	<p>mám – měl jsem měla jsem</p> <p>jím – jedl jsem jedla jsem</p> <p>piju – pil jsem pila jsem</p>	<p>Jedl jsem brambory a maso. Pil jsem vodu.</p>

Obrázek 20 – Příklady 1. os. sg. v přítomnu a plurálu

V další lekci se nachází ukázka přítomnu a préterita, kupř. „Dnes jsem ve škole.“ x „Včera jsem byl taky ve škole.“²¹⁰, na těchto příkladech je vidět podtržení forem verba „být“, tím autorka v učebnici zvýraznila rozdílnost mezi přítomnými tvary syntetickými a analytickými tvary préteritálními, takto jsou verba podtržena v jednom cvičení a tabulce, dále jsou v jiné tabulce barevně zvýrazněny slovesné tvary

²⁰⁶ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 41. ISBN 978-80-7357-933-3.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 51.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž, s. 58.

préterita v 1. a 3. os. sg. Není zde vysvětleno názorné tvoření préterita. Vzhledem k tomu, že učebnice neposkytuje 2. os. pl. ind. préterita, nesplňuje tak znalost celého paradigmatu, které by měli žáci na úrovni A1 dosáhnout.

4.5.3.3 Futurum

Učebnice představuje několik tvarů futura, ale nejedná se o celé paradigma tvarů. Materiál představuje několik determinovaných sloves pohybu 2. os. sg. „půjdeš“ a „pojedeš“, verbum v budoucím čase „být“ v 1. os. sg. „budu“ je uvedeno ve frázi sloužící k nácviku přání, jak píše autorka v metodice, „Aničko, čím chceš být až budeš velká?“ – „Až budu velká, chci být zpěvačka.“²¹¹, fráze jsou vyobrazeny v „komiksových bublinách“ doprovázeny ilustracemi. Futurum vyjadřují i perfektiua, v této učebnici to jsou tvary 1., 2. a 3. os. sg. a 1. a 3. os. pl., v materiálu je autorka zahrnuje kupříkladu v návodu receptu („rozpůlíš“, „namažeš“, „nakrájíš“, atd.²¹²). Formy opisného futura se v učebním materiálu vyskytují ve 2. a 3. os. sg., ve skriptu učebnice autorka uvádí i 1. os. sg., ta však není ve cvičeních vyjádřena. Ani tento slovesný čas nedodržuje očekávanou znalost paradigmatu, které by měli žáci na úrovni A1 ovládat.

4.5.4 Slovesný vid

Autorka věnuje v materiálu místo imperfektivům i perfektivům. Bližší vysvětlení k aspektu nebo rozdílnosti mezi imperfektivy a perfektivy nebo iterativy v učebnici není uvedeno.

4.5.5 Kategorie slovesného způsobu

4.5.5.1 Indikativ

Indikativ je tvořen slovesnými časy, které oznamují, že děj byl, je nebo bude uskutečněn, na referenční úrovni A1 by měli žáci aktivně znát celá paradigmata časů. Prézens je demonstrován v celém paradigmatu, préteritum a futurum však ne. Jelikož u těchto dvou časů nejsou obsaženy všechny tvary, učebnice neposkytuje učivo, jež by měli žáci na referenční úrovni A1 dle SERR znát.

²¹¹ Tamtéž, s. 33.

²¹² Tamtéž, s. 53.

4.5.5.2 Kondicionál

Ukázku kondicionálu prezentního mohou žáci spatřit v lekcí „Jídlo“, která zahrnuje dialog v obchodě, kde je uveden příklad: „Chtěla bych jeden chleba, pět rohlíků a dva jogurty.“²¹³. Na referenční úrovni A1 se předpokládá znalost kondicionálu prezentního verba „chtít“ v 1. os. sg., tak jak to materiál dokládá.

4.5.5.3 Imperativ

Ke sdělení apelu, pokynu mohou v učebnici žáci shledat tvary imperativu. K nácviку tohoto slovesného způsobu autorka uvádí příklady s obrázky znázorňujícími provedení nějakého úkonu. Ve cvičení „Paní učitelka říká“²¹⁴ si žáci procvičují povely, se kterými se mohou setkat ve škole, je možno doložit tyto příklady: „Postav se!“, „Posaď se!“, Otevři knížku!“²¹⁵ ad. Ačkoliv jsou ukázky povelů ve 2. os. sg., autorka v metodice²¹⁶ poznamenává, že se nácvik provádí i v rámci 2. os. pl. Imperativ je užit i ve cvičení týkající se navigace v prostoru nebo u lékaře. Materiál dle mého názoru splňuje znalosti, se kterými by se měli žáci seznámit, jsou zde zahrnuty pokyny, s nimiž se mohou žáci setkat v běžných situacích.

4.5.6 Kategorie slovesného rodu

Učební materiál poskytuje žákům ukázky aktiva, které by žáci na úrovni A1 měli aktivně zvládat. Pasivum učebnice nezmiňuje, žáci by měli pasivum poznat (pasivně) ve frázích a nápisech.

4.6 Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ (Jana Rohová)

Učební materiál „Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ“ (2022) představuje primární gramatické učivo, které slouží ke vzdělávání dětí na běžných

²¹³ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2.* (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 48. ISBN 978-80-7357-933-3.

²¹⁴ Tamtéž, s. 10.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – český jazyk pro malé cizince 2.* (metodika) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 23. ISBN: 978-80-7357-934-0.

základních školách. Učební materiál poskytuje i návod k vytvoření „individuálního vzdělávacího plánu (IVP) pro žáka-cizince, metodikou (...)“²¹⁷.

4.6.1 Kategorie slovesné osoby

K nabytí poznatků o slovesech slouží v této mluvnici 4 samostatné lekce, ostatní lekce se věnují osvojení si jiného gramatického učiva. I v rámci zbylých lekcí, které primárně nejsou určeny k procvičování sloves a jejich kategorií, si žáci mohou dané poznatky zopakovat (například v lekci „Zájmena“²¹⁸ si mohou procvičit kategorii slovesné osoby a čísla).

Mluvnice prezentuje 1., 2. a 3. osobu singuláru i plurálu. Pro lepší přehled a názornost je zde uvedena tabulka se slovesnou flexí verba „číst“²¹⁹. V některých cvičeních se žáci setkají s personálními zájmeny, která jim mohou usnadnit určení slovesné osoby. V těchto lekcích není zahrnut příklad rozhovoru, jako je tomu v ostatních učebnicích. U některých cvičení slouží k prezentaci slovesné osoby doprovodné ilustrace znázorňující prováděné činnosti.

Mluvnice obsahuje všech šest tvarů, které by měli žáci na úrovni A1 zvládnout dle SERR.

4.6.2 Kategorie slovesného čísla

Kategorie slovesného čísla je v tomto učebním materiálu zprostředkována pomocí příkladů s obrázky. Autorka v kapitole „Slovesa“ uvádí i názorný příklad, na němž demonstruje užití singuláru a plurálu, „Auto jelo.“, ale „Auta jela.“ (viz *Obrázek 21*)²²⁰.

Obrázek 21 – Ukázka singuláru a plurálu

²¹⁷ ROHOVÁ, Jana. *Mluvnice pro žáka – cizince na 1. stupni ZŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s. r. o., 2022. ISBN 978-80-7496-487-9.

²¹⁸ Tamtéž, s. 60.

²¹⁹ Tamtéž, s. 64.

²²⁰ Tamtéž.

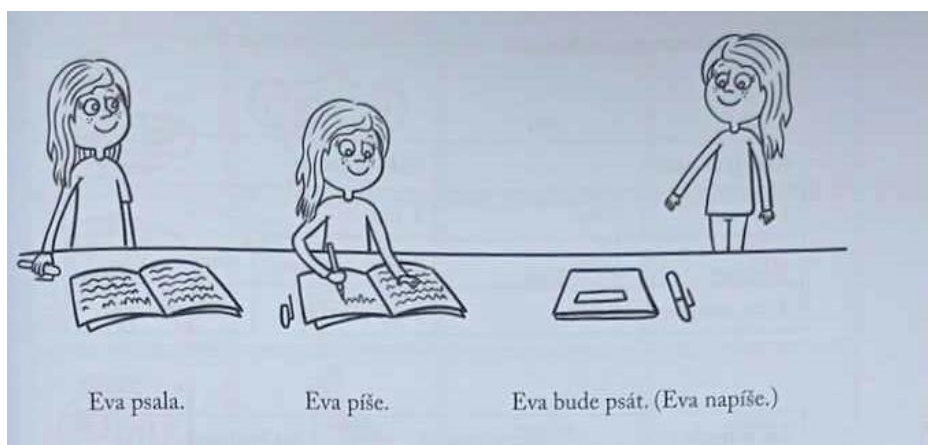
V dalším cvičení si žáci mohou procvičit tvoření singulárových a plurálových tvarů vepsáním do tabulky, ve které již mají jeden z tvarů doplněn (podobně jako bylo uvedeno u příkladu výše). Mluvnice poskytuje cvičení s doprovodnými obrázky, které zobrazují činnost subjektu. V materiálu převažují příklady v singulárové formě.

S numerativním genitivem v pozici subjektu se žáci v mluvnici setkají v kapitole „Číslovky“²²¹, kde je uveden doklad: „Na hřišti hrálo deset hráčů.“. Mluvnice definuje „vykání“ (v kapitole „Vyjmenovaná slova po V“²²²), kde dochází k posunu čísla u 2. osoby a komunikace se stává formálnější, ale autorka to již nedemonstruje na příkladu. Myslím si, že by bylo vhodné k vysvětlení také připojit vzorový příklad pro lepší názornost a pochopení.

Mluvnice splňuje znalosti vyžadované na úrovni A1 – vysvětlení slovesného čísla, definici vykání (nedoloženou na příkladu); uvádí i numerativní genitiv.

4.6.3 Kategorie slovesného času

V tomto učebním materiálu autorka prezentuje slovesné časy pomocí ilustrace, na níž je zachycena činnost prováděná v minulosti, přítomnosti a v budoucnosti. Autorka pod ilustrací připojila i popis činnosti, kde žáci mohou vidět tvary slovesa „psát“ ve všech časech – préteritum, prézens a futurum (viz *Obrázek 22*)²²³.

Obrázek 22 – Ukázka slovesných časů

²²¹ Tamtéž, s. 22.

²²² Tamtéž, s. 99.

²²³ Tamtéž, s. 67.

4.6.3.1 Prézens

Slovesný čas vyjadřující přítomnost/současnost je v mluvnici obsažen v úplném paradigmatu, s přítomnými formami se žáci setkají v průběhu celého materiálu. Pro přehlednost autorka zvolila tabulku s paradigmatem slovesa „číst“, u níž také připojila vysvětlení, že se jedná o konjugaci. V pracovních listech určených slovesům se vyskytují příklady imperfektiv, v průběhu učebnice však jsou uvedeny i perfektiva (např. „Tobě knížku půjčím.“²²⁴). Některá cvičení jsou doplněna o ilustrace. Mluvnice neupozorňuje na to, že perfektiva svými přítomnými formami vyjadřují futurum. Není zde vysvětleno tvoření prézentu, z *Obrázku 21* výše lze alespoň poznat časový význam.

4.6.3.2 Präteritum

Materiál zahrnuje tvary préterita, avšak 2. os. pl. zde není užitá. Příklady préterita jsou zastoupeny i v jiných kapitolách mluvnice, kupříkladu v pracovním listu „Určování pádu podstatného jména“ je uveden krátký text, ve kterém se vyskytují tvary perfektiv 3. os. sg. ind. préterita, např. „dostala“, „dala“, „uložila“, „přikryla“, „usnulo“ (viz *Obrázek 23*)²²⁵ atd. Chybí vysvětlení o tvoření préterita. Mluvnice uvádí préteritální tvary, schází ale 2. os. pl. ind. prët. Žáci na úrovni A1 by měli zvládnout celé paradigma préterita.

Eva dostala k narozeninám malé štěně. Štěněti dala jméno Míša. Štěně uložila do proutěného košíku a přikryla ho kostkovanou dekou. Štěně ihned usnulo, protože bylo unavené. Až se probudí, užije si Eva se štěnětem spoustu legrace. Zatím si něco o štěněti přečte v knížce.

Obrázek 23 – Příklady perfektivních préteritálních verb

4.6.3.3 Futurum

Čas vyjadřující budoucnost je v materiálu představen tvary perfektiv, opisným futurem i několika determinovanými slovesy pohybu. Tak jako tomu bylo v préteritu, tak i u futura žáci nespátří 2. os. pl. Futurum je prezentováno v lekci 26 „Čas slovesa“, ale i v průběhu celého materiálu se žáci setkají s těmito tvary. K procvičení času mohou žáci využít tabulku určenou k doplňování slovesných forem. V lekci 26, která

²²⁴ ROHOVÁ, Jana. *Mluvnice pro žáka – cizince na 1. stupni ZŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s. r. o., 2022, s. 60. ISBN 978-80-7496-487-9.

²²⁵ Tamtéž, s. 51.

předchází pracovnímu listu je uvedeno pro pedagogy, aby upozornily, že je u futura možné vyjádření dvojí „napíše“ i „bude psát“²²⁶ – tedy tvar perfektiva, vyjadřující svou přítomnou formou futurum nebo imperfektiva tvořící opisné futurum. Futurum v materiálu neuvádí tvar 2. os. pl., a tak nespĺňuje znalosti, které by si žáci na úrovni A1 měli osvojit.

4.6.4 Slovesný vid

V průběhu celé mluvnice lze vidět, jak autorka užívá k prezentaci verba imperfektivní i perfektivní a nesnaží se je v textu eliminovat, v pracovním listu zaměřujícím se na procvičování sloves a jejich kategorií převažují především imperfektiva. Dokonce u futura seznamuje žáky s dvěma variantami, a to s opisným futurem nebo s tvarem perfektiva. V materiálu autorka explicitně nevyjadřuje rozdíl mezi slovesy a nezmiňuje, že perfektiva tvoří zvláštní skupinu. V materiálu se vyskytují i dva tvary iterativních verb „míval“²²⁷ a „bývá“ („V únoru bývá zima.“²²⁸), která vyjadřují opakovanost či násobenost, vysvětlení mluvnice neudává.

4.6.5 Kategorie slovesného způsobu

4.6.5.1 Indikativ

Mluvnice nespĺňuje aktivní znalost celého indikativu pro referenční úroveň A1, jelikož úplné paradigma tvarů je možno vidět pouze v přítomnu, préteritu a futurum nezahrnuje formy 2. os. pl.

4.6.5.2 Kondicionál

Materiál obsahuje několik příkladů kondicionálu přítomního, které vyjadřují 1. os. sg. Ukázky žákům prezentují hypoteticky uskutečnitelný děj v těchto (příkladech) přání, kupř. „Kéž bych měl štěně.“²²⁹ nebo „Chtěl bych víc autíček do své sbírky.“²³⁰. Žáci na referenční úrovni A1 nemusejí znát celé paradigma tohoto slovesného způsobu, pouze se očekává seznámení se s 1. os. sg. verba „chtít“ (+ akuz./inf.), které mluvnice poskytuje.

²²⁶ Tamtéž, s. 66.

²²⁷ Tamtéž, s. 89.

²²⁸ Tamtéž, s. 19.

²²⁹ Tamtéž, s. 33.

²³⁰ Tamtéž, s. 61.

4.6.5.3 Imperativ

Materiál zmiňuje několik imperativních tvarů „Dej pozor!“, „Vezmi si deštník!“²³¹. Rovněž v zadáních cvičení jsou k vidění slovesné tvary imperativní („Prohlédni si obrázky a přečti správně slova s některými souhláskami.“²³²). Hádková, Línek a Vlasáková poznamenávají, že tento slovesný způsob „tvoří součást frází pro jednotlivé komunikační situace“²³³, přičemž uvádím některé prezentované fráze výše.

4.6.6 Kategorie slovesného rodu

Učebnice prezentuje slovesné tvary aktivní, které žáci na úrovni A1 dle SERR dokáží aktivně poznat a užívat. Tvary trpného rodu by žáci měli pasivně poznat alespoň jako součást frází či nápisů. Tento učební materiál uvádí tvar „se staví“. Žáci mají na základě slov a obrázků sestavit věty, lze tak vytvořit pasivum „Dům se staví.“ nebo aktivum „Dítě se staví na nohy.“. Domnívám se, že se v tomto případě bude jednat spíše o pasivum.

4.7 Česky raz dva (Andrea Halaštová)

Tento výukový materiál (2022) byl vytvořen Centrem pro integraci cizinců za účelem výuky češtiny pro děti s odlišným mateřským jazykem. Jak metodická podpora²³⁴ uvádí, výukový materiál vznikl v důsledku příchodu ukrajinských obyvatel (do České republiky) a zaměřuje se tedy především na děti z Ukrajiny. Tuto publikaci však lze uplatnit i k výuce dětí jiných národností. Materiály odpovídají dětem ve věkovém rozhraní od 7 do 12 let, jak je poznamenáno v metodice²³⁵. Očekává se, že uživatel těchto výukových materiálů již ovládá dovednost číst a psát, avšak v osvojování jazyka je začátečník. Témata tohoto výukového materiálu jsou vybírána účelně tak, aby se děti vzdělaly hlavně v oblasti slovní zásoby, osvojily si fráze, které jsou praktické v každodenní komunikační situaci a naučily se gramatická pravidla určená pro úplného začátečníka. Společně s touto publikací byly vytvořeny i materiály

²³¹ Tamtéž, s. 33.

²³² Tamtéž, s. 23.

²³³ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 256. ISBN 80-260-1459-6.

²³⁴ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva: výukové materiály s metodickou podporou*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 6. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: https://www.cicops.cz/images/cestina_pro_cizince/materialy_ke_stazeni/%C4%8CESKY_RAZ_DVA_pro_u%C4%8Ditele_CIC_2022.pdf

²³⁵ Tamtéž.

pro učitele „Česky raz dva: výukové materiály s metodickou podporou“ a sešit „Česky raz dva: rozšiřující aktivity k výuce“. Ve výukových materiálech s metodickou podporou je k nalezení i vysvětlení, proč není výukový materiál označován jako učebnice. Autoři vysvětlují označení souboru materiálů takto: „(...) aby se vyučující vyhnuli přehnané frontální výuce a děti, zejména ty starší, pracovaly s češtinou také samy nebo spolu.“ V lednu roku 2023 byly vydány Centrem pro integraci cizinců navazující materiály, tento druhý díl obsahuje výukové materiály, rozšiřující materiály a také poslechový materiál.²³⁶

4.7.1 Kategorie slovesné osoby

Slovesná osoba je v tomto učebním materiálu zprostředkována pomocí příkladů, ukázek rozhovorů, tabulek. Žáci se v tomto učebním materiálu setkají s 1., 2. a 3. slovesnou osobou v singuláru a plurálu. Každá lekce obsahuje tabulku s prezentním paradigmatickým slovesa (popř. sloves), která jsou v komunikaci nefrekventovanější, např. „být“, „mít“, „dělat“, „pít“, „jíst“, „muset“ ad. Pod touto tabulkou jsou také uvedena dvě cvičení týkající se doplnění osoby k tvarům slovesa a doplnění správných tvarů sloves k uvedeným osobám. K prezentaci slovesné osoby slouží ukázky rozhovorů, které zahrnují doprovodné obrázky s „komiksovými bublinami“. Z těchto rozhovorů je patrné střídání mluvčího (1. osoby) a adresáta (2. osoby), někdy i nezúčastněné osoby či předmětu (3. osoby). Žáci se v tomto učebním materiálu v rámci 3. os. sg. setkají i s příklady impersonálních sloves týkajících se počasí, např. „Prší.“, „Mrzne.“²³⁷. 1. os. sg. si mohou také procvičit ve cvičení, ve kterém na základě infinitivu vytvoří správné formy 1. osoby. Učební materiál žákům umožňuje seznámit se s 2. os. sg. a pl. v rámci imperativu, „lehnout si – lehni si – lehněte si“²³⁸. V préteritu je kategorie slovesné osoby obsažena v rámci gramatického auxiliáru „být“, jež je v prezentu, tvar slovesa s l-ovým přičestím se mění dle rodu a čísla.

Tento učební materiál obsahuje tvary tří osob v singuláru i v plurálu a splňuje tak požadavky pro referenční úroveň A1 dle SEERR.

²³⁶ Výukové materiály pro děti „Česky raz dva“. [Online] © 2023 Centrum pro integraci cizinců, o.p.s. 2023. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva> [2024-04-19].

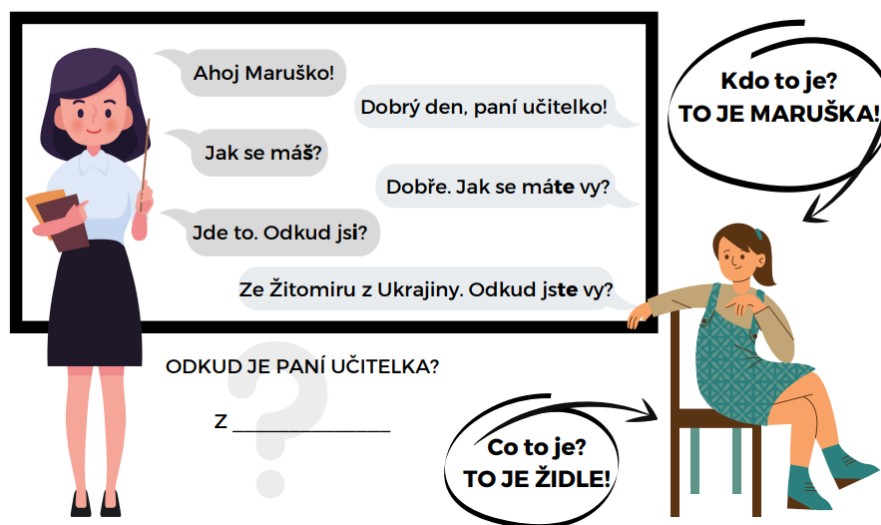
²³⁷ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 48. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

²³⁸ Tamtéž, s. 55.

4.7.2 Kategorie slovesného čísla

Kategorie čísla u sloves je stejně jako kategorie osoby vyjádřena pomocí koncovky. Ve formálním rozhovoru v první lekci²³⁹ je žákům prezentováno užití 2. osoby singuláru a plurálu. Jedná se o ilustrovaný rozhovor (viz *Obrázek 25*)²⁴⁰ mezi paní učitelkou a studentkou, který je zpracován pomocí „komiksových bublin“. Žáci tedy vidí, že si zde účastníci komunikačního aktu vyměňují role mluvčího a adresáta. Také jsou v této ukázce tučně zvýrazněny univerzální koncovky sloves „máš“, „máte“ nebo „jste“ (vyjadřující osobu a číslo).

Lekce 1: PŘEDSTAVUJEME SE

Obrázek 24 – Ukázka 2. osoby singuláru a plurálu, formální dialog

Žákům v tomto učebním materiálu mohou pomoci vyobrazené ilustrace, které doprovázejí uvedené rozhovory (formálního i neformálního charakteru) a poskytují i informace o počtu účastníků komunikačního aktu. Tabulky se slovesnou flexí (viz *Obrázek 24*)²⁴¹ přehledně znázorňují koncovky sloves, jsou rovněž rozděleny dle čísla.

Sloveso BÝT

Zápor

já	JSEM	my	JSME	já	NEJSEM	my	NEJSME
ty	JSI	vy	JSTE	ty	NEJSI	vy	NEJSTE
on ona to	JE	oni ony	JSOU	on ona to	NENÍ	oni ony	NEJSOU

Obrázek 25 – Ukázka slovesné flexe – verbum „být“ (i v záporu)

²³⁹ Tamtéž, s. 9.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 13.

²⁴¹ Tamtéž, s. 10.

Učební materiál prezentuje žákům 1., 2. a 3. osobu v singuláru i v plurálu. Jsou zde vyobrazeny i formální dialogy, ve kterých je užitá 2. osoba plurálu (v komunikaci s jednotlivcem). Ukázkou numerativního genitivu v pozici subjektu tento učební materiál neuvádí, ale v metodické podpoře ho autorka zmiňuje.

4.7.3 Kategorie slovesného času

4.7.3.1 Prézens

Čas prezentní materiál poskytuje v celém paradigmatu. V každé lekci se nachází tabulka s nějakým slovesem („být“, „dělat“, „mít“ atd.), přehledně tak demonstrovuje paradigmata vybraných verb. K tabulkám jsou vytvořena doprovodná cvičení, ve kterých si mohou žáci slovesné tvary procvičit a upevnit. Prezentní formy jsou prezentovány i v dialozích (formálních a neformálních). V prvním rozhovoru v lekci „Představujeme se“ mohou žáci vidět tučně zvýrazněné koncovky prezentu „máš“, „máte“, „jsi“, „jste“²⁴². Materiál preferuje u sloves 3. třídy v 1. os. sg. hovorové koncovky „maluju“, „hraju“²⁴³ ad., které jsou uvedeny v rámci celého učebního textu. Učební materiál splňuje znalost prezentního paradigmatu pro referenční úroveň A1. Na příkladech je možno vidět, že se jedná o prézens, ale s vysvětlením, jak se čas tvoří nebo jaký je jeho význam, s tím učební materiál nepočítá, to je nejspíše přenecháno vyučujícímu, který by to měl žákům vysvětlit. V 13. lekci se žáci mohou setkat s časovými výrazy včera – dnes – zítra. Tato lekce je věnována tvorbě préterita, ale je zde vidět rozdíl mezi tvary a významem préterita a prezentu. Jedno cvičení v této lekci je rozděleno na tři sloupce: vlevo se nachází sloupec (včera) s préteritálními tvary, uprostřed se nachází infinitivy sloves a v pravém sloupci (dnes) jsou tvary prezentní, prezentováno verbem „běhat“: „běhal jsem – běhat – běhám“ (úkolem je doplnění tvarů préteritálních). Časový výraz zítra nezahrnuje žádné příklady futura.

²⁴² Tamtéž, s. 9.

²⁴³ Tamtéž, s. 56.

4.7.3.2 Préteritum

V lekci „Co jsme dělali včera?“ je vysvětleno, jak se tvoří tvary préterita. V lekci se žáci nejprve setkají s krátkým neformálním dialogem o tom, co postavy včera dělaly – u tvarů ženského rodu jsou barevně zvýrazněny jmenné koncovky v singuláru „-a“ („hrál**a** jsem fotbal“, „tancoval**a** jsem“, „nakupoval**a** jsem“²⁴⁴). Slovesné tvary préterita jsou doprovázeny piktografickými znaky znázorňujícími obsah sdělení (aktivitu, činnost). Dále je názorně demonstrováno tvoření préterita, a to u verba „dělat“ (viz *Obrázek 26*)²⁴⁵, u kterého je škrknuta infinitivní koncová přípona „-t“, tvar préterita je tvořen pomocí nekoncové přípony „-l-“ („l-ové“ přičestí) a jmenné koncovky „(-Ø)“, „-a“, „-í“, „-y“, jež vyjadřuje jmenný rod, životnost a číslo shodující se se subjektem věty²⁴⁶.

Minulý čas

Jednotné číslo

D Ě L A ~~T~~ + L / A

Množné číslo

D Ě L A ~~T~~ + L I / L Y

Obrázek 26 – Ukázka tvoření préterita

Pod tímto vysvětlením jsou uvedeny tabulky s paradigmaty slovesa dělat v minulém čase i v záporu. Učební materiál také prezentuje i préteritální formy nepravidelných sloves. Procvičit si préteritum mohou žáci i v dalších cvičeních. V příručce autorka upozorňuje: „aby mluvčí nevynechávali pomocná slovesa v první a druhé osobě“²⁴⁷ (zvláště u východoslovanských mluvčích). Dle mého názoru tento učební materiál prezentuje préteritum velmi přehledně, také žáky seznamuje s celými paradigmaty tvarů, a tak splňuje znalosti určené pro referenční úroveň A1 dle SERR.

4.7.3.3 Futurum

V tomto materiálu se žáci nesetkají s velkým výskytem tvarů futura. Autorka zmiňuje pouze fráze s tvary futura, jako například ve formálním dialogu v lekci „Nakupujeme“: „Dobrý den, co to bude?“²⁴⁸ nebo perfektivem s významem futura

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 58.

²⁴⁶ KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s.419.

²⁴⁷ HALAŠTOVÁ, Andrea. *Česky raz dva: výukové materiály s metodickou podporou*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 87. ISBN 978-80-908603-1-5. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/655-nova-ucebnice-cesky-raz-dva>

²⁴⁸ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 16. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

„napsat“ v lekci „Jsme u doktora“: „Máš chřipku. Sedni si tady a já ti napíšu recept na léky.“²⁴⁹. V 7. lekci žáci naleznou paradigma perfektivního verba „dát si“²⁵⁰. K významu budoucího času odkazuje i tato ukázka: „Maruško, jdeš po škole do města?“²⁵¹, a to pomocí adverbialie temporis „po škole“. Materiál neuvádí analytické tvary opisného futura (např. „budu/budeš/bude vařit“) ani slovesa pohybu („pojedeš“, „půjdeš“). Na základě předložených dokladů lze říci, že materiál nezahrnuje paradigma opisného futura, pouze uvádí paradigma verba „dát si“, nesplňuje tak všechny znalosti pro úroveň A1.

4.7.4 Slovesný vid

Materiál představuje žákům především imperfektiva, perfektiva jsou zastoupena v menším množství, v některých případech jsou perfektiva zařazena do konkrétní situace (např. verbum „dát si“ – „říkáme, když mluvíme o jídle nebo o pití“²⁵²). Bližší vysvětlení k aspektu není zmíněno, iterativa nejsou součástí příkladů.

4.7.5 Kategorie slovesného způsobu

4.7.5.1 Indikativ

Tento slovesný způsob spočívající v konstatování děje, zahrnuje slovesné časy. Prézens a préteritum jsou v materiálu zastoupeny úplnými paradigmaty, nevyjadřuje však opisné futurum ani slovesa pohybu, pouze perfektiva. Z hlediska požadavků SERR by měli žáci úrovně A1 zvládnout aktivně pouze tento slovesný způsob.

4.7.5.2 Kondicionál

Kondicionál přítomný je v učebním materiálu představen v ukázkách s verbem „chtít“ v 1. os. sg. prezentován v situaci při nakupování: „Dobrý den, chtěla bych žvýkačky a pomerančovou limonádu.“, „Dobrý den, chtěl bych čokoládu.“²⁵³. Ukázky jsou doplněny obrazovou přílohou. Vysvětlení tohoto analytického tvaru není blíže interpretováno. Na úrovni A1 je doporučeno, aby se žáci primárně seznámili s verbem „chtít“ v 1. os. sg. (+ akuzativ/infinitiv), a jak je demonstrováno na uvedeném příkladu, znalost kondicionálu učební materiál splňuje.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 53.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 35.

²⁵¹ Tamtéž, s. 24.

²⁵² Tamtéž, s. 35.

²⁵³ Tamtéž, s. 16.

4.7.5.3 Imperativ

S imperativními tvary se žáci setkají v situacích z běžného dne, kupříkladu když přijde návštěva („Pojďte dál. Tady si zujte boty a sundejte si kabáty.“²⁵⁴) nebo je potřeba navštívit lékaře („Pojďte další, prosím!“, „Lehni si!“, „Otevři pus!“²⁵⁵). Učební materiál poskytuje úlohu, ve které si žáci mohou procvičit formy 2. os. sg. a pl., cvičení obsahuje tři sloupce: verba v infinitivu, slovesa 2. os. sg. imperativu a v posledním sloupci tvary imperativu ve 2. os. pl. Úkolem žáků je správně spojit infinitivy s tvary imperativními, poté si žáci společně s vyučujícím uvedou imperativní tvary do kontextu a vysvětlí si jejich významy, jak podotýká autorka ve výukovém materiálu s metodickou podporou. Ve výukovém materiálu s metodickou podporou autorka uvádí: „Gramatické vysvětlení tvorby rozkazovacího způsobu v češtině není v pracovním listě záměrně obsaženo, neboť jeho osvojení patří do pokročilejší úrovně mluvčích češtiny.“²⁵⁶ Žáci se seznámí s tvary imperativu, které mohou tvořit součást frází každodenních aktivit, tyto příklady, které materiál poskytuje, tak splňují znalosti pro žáky úrovně A1 podle SERR.

4.7.6 Kategorie slovesného rodu

Materiál žákům poskytuje seznámení se s aktivními slovesnými tvary, které by žáci na úrovni A1 měli ovládat, pasivum se zde nachází jako součást obrázku v nápisu „Otevřeno“ v páté lekci: „Co máme ve městě?“²⁵⁷, žádné další příklady v učebním materiálu nejsou prezentovány.

²⁵⁴ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 34. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

²⁵⁵ Tamtéž, s. 53.

²⁵⁶ HALAŠTOVÁ, Andrea. *Česky raz dva: výukové materiály s metodickou podporou*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 80. ISBN 978-80-908603-1-5. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/655-nova-ucebnice-cesky-raz-dva>

²⁵⁷ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 24. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

5 Shrnutí

Nyní se pokusím shrnout dosavadní získané poznatky z praktické části jednotlivě po učebnicích.

Čeština pro malé cizince 1

Učebnice „Čeština pro malé cizince“ prezentuje 1., 2., 3. osobu singuláru a 1. a 3. osobu plurálu, v celém materiálu schází 2. os. plurálu. S chybějící 2. os. pl. souvisí i absence prostředku formální komunikace (vykání) a numerativního genitivu. Prézentní paradigma je neúplné kvůli chybějící 2. os. pl. U préterita nejsou prezentovány tvary 1. a 2. os. plurálu. Učebnice zahrnuje i několik tvarů futura: příklady opisného futura ve 3. os. sg.; 1. a 3. os. sg. i pl. (ve 2. os. sg. a pl. příklady nejsou) u perfektiv nebo tvary determinovaných sloves pohybu ve 3. os. sg. „poletí“ a „pojede“. U časů autorky nevysvětlují jejich tvoření ani časový význam. Perfektiva tvoří součást básniček, ale význam perfektiv a imperfektiv učebnice nepředstavuje, není zde žádné explicitní vysvětlení kategorie vidu. Paradigmata slovesných časů: prézentu, préterita a futura nejsou úplná, a tedy ani indikativ, který je formálně realizován pomocí časů není v materiálu zcela zvládnut. Předpokládá se, že z kondicionálu se žáci seznámí alespoň s 1. osobou singuláru slovesa „chtít“ – „Chtěl/a bych“, a to také „Čeština pro malé cizince 1“ prezentuje. Tvar kondicionálu se nachází i v ukázce lidové písničky „Skákal pes“, kde je vyjádřena 1. os. sg. slovesa „řít“ „řek bych“²⁵⁸ nebo v jiné básničce tvar 1. os. sg. slovesa „zpívat“ „Zpívala bych“²⁵⁹. Imperativ není v učebnici zahrnut v rámci cvičení a ukázek, imperativní tvary jsou pouze v zadání. Autorky představují ze slovesného rodu jen aktivum, pasivum není zmíněno ve frázích ani nápisech.

Dalo by se říci, že učebnice „Čeština pro malé cizince 1“ zohledňuje všechny slovesné kategorie, které by měly být probírány na referenční úrovni A1. Ani jedna ze slovesných kategorií ale není v učebnici popsána a uvedena kompletně – není vyjádřena 2. osoba plurálu, schází zde informace o vykání, numerativním genitivu ve funkci subjektu a kongruenci slovesa, slovesné časy nezahrnují všechny tvary paradigmát, indikativ ani imperativ nezahrnují všechny tvary, pouze formy kondicionálu splňují očekávanou znalost podle SERR, pasivum také není

²⁵⁸ KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince 1*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004, s. 37. ISBN 80-242-1215-3.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 69.

prezentováno. Autorky užívají hovorovější koncovky a rozdělují tak slovesa v přítomnosti na „U-typ“ a „M-typ“ dle zakončení 1. os. sg. Slovesné kategorie by mohly vycházet z popisu pro referenční úroveň A1, ale vzhledem k tomu, že u nich nejsou poskytnuty všechny potřebné informace, které by se měly vztahovat k úrovni A1, nelze s úplností konstatovat, že východiskem pro prezentaci slovesných kategorií v učebnici „Čeština pro malé cizince 1“ byla publikace „Čeština jako cizí jazyk – Úroveň A1“. Učebnice neobsahuje teoretickou složku, dané kategorie jsou představeny pomocí příkladů, básniček a písniček či textů. Ukázky nejsou dostačující natolik, abych mohla vyjádřit, z jaké odborné publikace, mluvnické mohlo být čerpáno. K učebnici nevznikla ani metodická podpora, v níž by to mohlo být vysvětleno.

Čeština pro malé cizince 2

Tato učebnice již uvádí 1., 2. a 3. osobu singuláru a plurálu. Materiál neprezentuje tvary tzv. vykání ani numerativní genitiv ve funkci subjektu a jeho kongruenci se slovesem v predikátu. Prézentský čas je zastoupen v „Češtině pro malé cizince 2“ celým paradigmatickým. V příloze se nacházejí paradigmata pěti sloves („dělat“, „umět“, „pracovat“, „být“, „chtít“), u kterých jsou zvýrazněny koncovky podle tradičního pojetí. V préteritu schází tvary 2. osoby singuláru a plurálu, préteritální formy 1. a 3. osoby singuláru i plurálu tvoří součást básniček a písniček. Žáci se v materiálu u opisného futura neseťkají s tvary 1. a 2. osoby plurálu. Perfektiva autorky učebnice nevyčleňují (kromě 2. os. pl. naleznou žáci všechny tvary perfektiv), ale ani nevysvětlují jejich futurální význam. Celé paradigma je u futura zastoupeno determinovaným slovesem pohybu „jít“ („půjdu“, „půjdeš“, „půjde“ atd.). V příkladech a cvičeních jsou využívány imperfektivní i perfektivní tvary, rozdíly v tvorbě futura nejsou uvedeny. Učebnice prezentuje i tvar iterativa „sedávat“: „Na naší zahradě sedává kos (...).“²⁶⁰ a „mívat“ „Co se škádlívá, to se rádo mívá.“²⁶¹. Indikativ, slovesný způsob reprezentovaný časy, je již dle výše poznamenaných informací ne zcela zvládnut. Prézens reprezentuje celé paradigma, préteritum a futurum neobsahuje všechny tvary. Na úrovni A1 se u kondicionálu očekává, aby se žáci seznámili alespoň s 1. os. sg. slovesa „chtít“ – „Chtěl/a bych“, žáci se mohou s tímto tvarem setkat v příkladu „Chtěla bych chodit na keramiku.“²⁶². Ve druhém díle

²⁶⁰ Tamtéž, s. 51.

²⁶¹ Tamtéž, s. 76.

²⁶² Tamtéž, s. 50.

jsou uvedeny i tvary 3. os. sg. „Chtěl by/ Chtěla by“ i plurál „chtěly by“ a tvar 1. os. sg. verba „dát“ v lidové písničce „Kdyby byl Bavorov“: „dal bych ti“. Imperativ je žákům představen v rámci koled, kde jsou prezentovány tvary 2. os. pl. („slyšte“, „poslouchejte“...), v příloze učebnice jsou vypsána česká přísloví, v nichž jsou také uplatněny imperativa (např. „Pospíchej pomalu.“). Je zde zmíněno pouze aktivum, pasivum nikoli.

Oproti prvnímu dílu jsou slovesné kategorie více zastoupeny příklady. Slovesná osoba zahrnuje již 1., 2., 3. osobu singuláru a plurálu; prézens tedy tvoří celé paradigma, stejně tak futurum verba „jít“; kondicionál a imperativ obsahují tvary, se kterými by se žáci měli na referenční úrovni A1 seznámit. „Čeština pro malé cizince 2“ uvádí slovesné kategorie určené pro žáky úrovně A1, avšak ne u všech kategorií autorky zmiňují a vysvětlují veškeré poznatky, které by měly být poznamenány. Autorky využívají hovorovější koncovky (neutrální koncovky jsou eliminovány) u sloves 3. třídy přítomného kmene a slovesa dělí dle zakončení 1. os. sg. na „U-typ“ a „M-typ“. Na základě uvedených příkladů z učebnice, usuzuji, že autorky při tvorbě tohoto materiálu mohly čerpat z popisu pro referenční úroveň A1 popsanou v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“. Jelikož se v učebnici nevyskytují žádné teoretické podklady nebo instrukce, která by signalizovala, jak je k látce přistupováno, není zjevné, sloužila-li autorkám při vytváření „Češtiny pro malé cizince“ nějaká mluvnice. Zvýrazněné přítomné koncovky v příloze odpovídají tradičnímu pojetí, které uvádí Havránek s Jedličkou ve „Stručné mluvnici české“. U ostatních gramatických kategorií není jasně zřetelné, jaká opora mohla při vzniku učebního materiálu sloužit jako výchozí, domnívám se, že to mohla být výše zmíněná „Stručná mluvnice česká“, ale také to mohla být „Mluvnice češtiny 2“ nebo jiná gramatika.

Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?

Učebnice uvádí 1., 2. i 3. osobu singuláru a plurálu. Jsou zde vyobrazeny ukázky neformálních i formálních dialogů, kde je zobrazen i formální prostředek komunikace – vykání. Numerativní genitiv ve funkci subjektu a jeho kongruence se slovesem v predikátu není v materiálu zmíněna. Přítomný čas zahrnuje celé paradigma tvarů, préteritum a futurum však ne, autoři uvádějí jen 3. osobu singuláru verba „být“ – „byl, byla, bylo“ a „bude“. Ve cvičeních a ukázkách autoři prezentují pouze imperfektiva, o perfektivech žádná zmínka není, také se žáci nesetkají s tvary iterativ.

U indikativu lze z výše napsaného vyvodit, že tento slovesný způsob nebudou žáci zvládat celý, materiál předkládá jen paradigma přítomného času. V poslední páté lekci je reprezentován tvar přítomného kondicionálu slovesa „chtít“ v 1. os. sg. „Chtěl bych...“, na úrovni A1 se předpokládá alespoň tato znalost. Imperativ není v textu a cvičeních představen, je pouze součástí zadání. Učebnice dokládá slovesné tvary aktivní, pasivum není součástí frází, nápisů nebo obrázků.

Učebnice na titulní straně uvádí označení referenční úrovně A1/AOK, na základě provedené analýzy bylo zjištěno, že materiál nezahrnuje všechny informace ke slovesným kategoriím pro úroveň A1. Učební text prezentuje slovesnou osobu, číslo (i vykání), celé paradigma přítomného času a seznamuje žáka s tvarem kondicionálu 1. os. sg. verba „chtít“. Nevěnuje se však préteritu ani futuru, perfektiva zcela vylučuje a o slovesném vidu se nezmiňuje, imperativní tvary se nenacházejí ve frázích ani v nápisech. V příkladech autoři uvádějí koncovky neutrální i hovorové. Ve třetí lekci jsou v rámečku u slovesné přítomné flexe uvedeny koncovky odpovídající tradičnímu pojetí, které zmiňuje např. Havránek a Jedlička ve „Stručné mluvnici české“²⁶³. V poznámkách ke gramatice autoři učebnice zvýrazňují tvarotvorné sufixy bez kmenotvorné přípony, které předkládá např. „Mluvnice češtiny 2“. Je možno předpokládat, že tyto mluvnice mohly autorům učebnice sloužit jako opora při sestavování materiálu. „Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?“ zmiňuje slovesnou osobu, číslo, čas, slovesný způsob a rod, nicméně tyto slovesné kategorie nenaplňují vždy požadavky popisu pro referenční úroveň A1. Ačkoliv rozboru podrobená učebnice nezahrnuje vše, co by měla, neznamená to, že prezentované ukázky a cvičení jsou chybná.

Domino – Český jazyk pro malé cizince 1

Autorka učebnice „Domino 1“ uvádí 1., 2., 3. osobu singuláru a 1. a 3. osobu plurálu. V materiálu schází tvar 2. os. pl., to znamená, že se žáci nesetkají ani s formálním prostředkem komunikace – vykáním, ačkoliv autorka začleňuje nácvik formální komunikace (s jednotlivcem), tvary 2. os. pl. nejsou zahrnuty. Učebnice neprezentuje ani numerativní genitiv v pozici subjektu a jeho kongruenci se slovesem v predikátu. Přítomný čas nezastupuje 2. os. pl., préteritální tvary 3. os. sg. a pl. tvoří součást básniček, další tvary paradigmatu tohoto času nejsou v učebnici předloženy.

²⁶³ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 107–108. ISBN 80-7168-306-x.

Ani futurum nedisponuje celým paradigmatickým, v 1. os. pl. se nachází tvar opisného futura: „Budeme si vyprávět.“, v 1. os. pl. v učebnici žáci naleznou tvar determinovaného slovesa pohybu „jet“: „Pojedeme na saních.“, perfektiva v příkladech a ukázkách jsou realizovány v 1. a 3. os. sg. Vysvětlení imperfektiv a perfektiv se zde nenachází, ani příklady iterativ. Indikativ zahrnující paradigmata slovesných časů není úplný, kondicionál není uveden, imperativ 2. osoby singuláru tvoří součást instrukcí – aktivní znalost těchto tvarů není dle autorky ke komunikaci nutná. Slovesný rod je v učebnici reprezentován aktivem, pasivum není vyjádřeno nápisem ani frází.

Učebnice „Domino 1“ prezentuje slovesnou osobu, číslo, čas, způsob, slovesný rod i vid. Tyto gramatické kategorie je možno v učebnici nalézt, neobsahují však kompletní informace, jež by měly žáci na referenční úrovni A1 znát. Autorka učebnice počítá s tím, že uživatelé tohoto materiálu nemusí ještě ovládat znalost čtení a psaní, z toho lze soudit, že i prezentace slovesných kategorií a gramatických struktur je redukovanejší. Není zjevné čerpala-li autorka při tvorbě učebnice a slovesných kategorií alespoň částečně z gramatického popisu pro referenční úroveň A1. Na základě předložených příkladů a jednoduchých frází není patrné, jestli autorka vycházela z konkrétní gramatiky.

Domino – Český jazyk pro malé cizince 2

Druhý díl učebnice „Domino“ uvádí 1., 2. a 3. osobu singuláru a plurálu. Stejně jako tomu bylo v prvním díle i zde je zmíněn nácvik formální komunikace, ale bez tvarů 2. os. pl., tzv. vykání. Numerativní genitiv ve funkci subjektu a jeho kongruenci se slovesem v predikátu materiál neprezentuje. Prézens je v učebnici zastoupen celým paradigmatickým, tvoření času není vysvětleno. Präteritum je žákům představeno, chybí však tvar 2. os. pl., aby bylo paradigma úplné. Futurum je zastoupeno několika příklady – opisné futurum zahrnuje tvary 2. a 3. os. sg. (ve skriptu učebnice autorka uvádí i 1. os. sg.: „Před pikolou, za pikolou nikdo nesmí stát, nebo nebudu hrát! Už jdu!“²⁶⁴). Jsou zde uvedeny i tvary determinovaných sloves pohybu „půjdeš“, „pojedeš“, „nepůjde“. Perfektiva vyjadřují svými přítomnými formami futurum a v učebnici jsou zastoupena tvary: 1., 2., 3. osoby singuláru a 1. a 3. osoby plurálu, význam perfektiv není vysvětlen ani jejich odlišnost od imperfektiv. Iterativa

²⁶⁴ ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2*. (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 70. ISBN 978-80-7357-933-3.

v učebnici žáci také nenaleznou. Indikativ by měli žáci úrovně A1 zvládnout celý, materiál však nepředstavuje všechny tvary, které by měly být v učebnici zahrnuty. Kondicionál uvádí 1. os. sg. verba „chtít“ – „Chtěla bych...“. Příklady imperativu jsou doloženy tvary 2. osoby singuláru a plurálu, které jsou doprovázeny obrázky. Autorka předkládá jen aktivní slovesné tvary, pasivum v učebnici nepředstavuje.

Učebnice „Domino 2“ se věnuje slovesné osobě, číslu, času, způsobu, slovesnému rodu i vidu. Je nutno podotknout, že ani v tomto případě učebnice neobsahuje všechny předpokládané znalosti o slovesných kategoriích, jež jsou popsány v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“. Oproti prvnímu dílu je zde zastoupeno více gramatických struktur: slovesná osoba je vyjádřena i ve 2. os. pl., přezens tvoří úplné paradigma tvarů, autorka zařazuje i ukázkou kondicionálu nebo imperativu. Učebnice u prezentace slovesné osoby a čísla zvýrazňuje tvarotvorné sufify, které uvádí i „Mluvnice češtiny 2“, u préterita zvýrazňuje analytické tvary a podtrhává „-l-ové“ přičestí. Domnívám se, že autorce mohla sloužit „Mluvnice češtiny 2“ jako opora při zpracovávání slovesných kategorií v této učebnici. Nelze stoprocentně konstatovat, že autorka čerpala z gramatického popisu pro referenční úroveň A1, protože některé informace neuvádí.

Mluvnice češtiny pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ

Učebnice představuje 1., 2. a 3. osobu singuláru a plurálu. Autorka v mluvnici vysvětluje vykání, ale neuvádí žádný příklad. Numerativní genitiv ve funkci subjektu a jeho kongruence se slovesem v predikátu je vyjádřena v kapitole „Číslovky“ („Na hřišti hrálo deset hráčů.“²⁶⁵). Přezens autorka představuje v celém paradigmatu, préteritum a opisné futurum postrádá tvar 2. os. pl., v ostatních tvarech: 1., 2., 3. os. sg. a 1. a 3. os. pl. jsou časy vyjádřeny. Sloveso „jít“ se v učebním materiálu vyskytuje v 1. a 2. os. sg. a 1. a 3. os. pl. ind. futura, sloveso „jet“ se v textu nachází ve tvarech 1. a 3. os. pl. ind. futura. I perfektiva, která svými přítomnými formami vyjadřují futurum jsou v mluvnici uvedena, ale opět zde není zmíněn tvar 2. os. pl. Autorka u futura uvádí, že je možné dvojí vyjádření: opisným futurem nebo tvarem perfektiva: „bude psát“ nebo „napíše“. Žáci v učebnici naleznou také tvary iterativ „býval“, „míval“. Vysvětlení imperfektiv a perfektiv neobsahuje. Slovesné

²⁶⁵ ROHOVÁ, Jana. *Mluvnice pro žáka – cizince na 1. stupni ZŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s. r. o., 2022, s. 61. ISBN 978-80-7496-487-9.

časy nemají kompletní paradigmata tvarů, na úrovni A1 se předpokládá zvládnutí celého indikativu, tedy paradigmát přítomného, minulého a budoucího. Kondicionál splňuje seznámení žáků s tvarem 1. os. sg. verba „chtít“: „Chtěl bych...“, ale ještě prezentuje tvar 2. os. sg. u slovesa „najít“: „Našel/ Našla bys...“. Ve frázích se objevují příklady s užitím tvarů imperativních. Materiál prezentuje aktivní slovesné tvary, tvar pasiva je doložen v příkladu „se staví“.

„Mluvnice češtiny pro žáka-cizince na 1 stupni ZŠ“ demonstruje slovesnou osobu, číslo, čas, způsob, slovesný rod i vid. Nechybí mnoho informací, bylo by vhodné je doplnit, aby byl gramatický popis slovesných kategorií pro referenční úroveň A1 kompletní. Materiál vysvětluje vykání, ale nepřikládá k tomu ukázkou. Přítomný čas je vyjádřen celým paradigmatem, v minulém a budoucím nejsou k dispozici tvary 2. os. pl., které zbývají k doplnění paradigmát. Bylo by dobré, kdyby bylo uvedeno více informací k perfektivům a imperfektivům, autorka alespoň komentuje užití opisného budoucího nebo perfektiva pro vyjádření budoucího. Kondicionál a imperativ zastupuje několik tvarů, indikativ je zvládnut téměř celý (chybí 2.os. pl. minulého a budoucího). Dokonce zde žáci mohou narazit i na pasivní konstrukci „Dům se staví.“. Z rozboru tohoto učebního materiálu vyplývá, že jsou uplatňovány informace a znalosti odpovídající gramatickému popisu pro referenční úroveň A1, jež je zobrazen v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“. Praktická doplňující cvičení autorka kombinuje s teoretickými poznatky. Nelze s přesností říci, sloužila-li autorce nějaká gramatika jako opora při tvoření cvičení a ukázek se slovesnými kategoriemi.

Česky raz dva

V učebním materiálu autorka prezentuje 1., 2. a 3. osobu singuláru a plurálu. V dialozích jsou doloženy i tvary 2. os. pl. v komunikaci s jednotlivcem vyjadřující tzv. vykání. Ve výukovém materiálu s metodickou podporou autorka v gramatických pravidlech uvádí i numerativní genitiv, v učebním materiálu, ale není zmíněn. Tvoření přítomného času není prezentováno, ale paradigmata vybraných sloves obsahují všechny tvary (1., 2., 3. os. sg. a pl. ind. prez.). Naopak tvoření minulého je názorně vysvětleno, a také jsou zde vyobrazena paradigmata některých sloves. Opisné futurum materiál nepředkládá, vyskytuje se zde tvar 3. os. sg. ind. budoucího slovesa „být“: „Co to bude?“, materiál nepředkládá ani determinovaná slovesa pohybu ve tvarech budoucího. Perfektiva jsou v učebním materiálu prezentována 1., 2. a 3. os. sg. i pl., není definován rozdíl mezi imperfektivou a perfektivou, iterativa nezmiňuje. Indikativ v tomto materiálu

zahrnuje kompletní paradigma přítomného a minulého času a také perfekta, ale opisné futurum neprezentuje, tento slovesný způsob by měli žáci úrovně A1 zvládnout celý. Kondicionál zahrnuje dané příklady pro úroveň A1, a tedy tvary „Chtěl/ Chtěla bych...“. Imperativ je obsažen ve 2. os. sg. i pl., v metodické podpoře autorka podotýká, že tvoření imperativu záměrně neuvádí, jelikož tvorba imperativu náleží k učivu pro pokročilejší uživatele jazyka/mluvčí. Učební materiál prezentuje především aktivum, pasivum je možno vidět pouze na obrázku v lekci 5: „Co máme ve městě?“, kde se nachází nápis „Otevřeno“²⁶⁶.

Učební materiál popisuje kategorii slovesné osoby, čísla, času, způsobu, slovesného rodu i vidu. Ani tento materiál se však stoprocentně nevěnuje všemu, co by měly gramatické kategorie zahrnovat. Opisné futurum je eliminováno, k perfektiám a imperfektiám není připojeno vysvětlení. Autorka upřednostňuje rozdělení sloves na „U-typ“ a „M-typ“. Domnívám se, že autorka při tvorbě učebního materiálu vycházela z popisu pro referenční úroveň A1, protože například u přítomnosti užívá hovorové koncovky, tak je možno slovesa dělit na „U-typ“ a „M-typ“, perfekta v některých příkladech zasazuje do konkrétních situací atd. Učební materiál prezentuje přítomné koncovky, které uvádí i „Mluvnice češtiny 2“ (autorka se v materiálu mohla o tuto mluvnici opírat).

²⁶⁶ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 24. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

Závěr

V posledních několika letech dochází v České republice k pozvolnému nárůstu cizinců, před dvěma lety však došlo k většímu přílivu válečných uprchlíků, a to i dětí. V této práci jsem se věnovala analýze slovesných kategorií ve vybraných učebnicích češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem, tedy učebnicím určeným dětem. Zkoumané učebnice vymezovaly věkovou skupinu přibližně od 6 do 12 let (záleželo na konkrétní publikaci). Některé učebnice akceptovaly zvláštnosti žáků, jako například neznalost čtení a psaní, jiné počítali s tím, že žáci tuto znalost již ovládají.

Jak byly naplněny výzkumné otázky a splňují-li dané požadavky pro úroveň A1 či byla-li v učebnicích využita nějaká opora v podobě gramatiky, z které mohlo být čerpano při vytváření učebních materiálů je shrnuto v odstavcích níže:

1. Jsou v učebnicích zohledněny všechny gramatické kategorie pro referenční úroveň A1, které jsou popsány podle SERR v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“?

Analýze byly podrobeny tyto slovesné kategorie: osoba, číslo, čas, způsob, slovesný rod a vid. Učebnice demonstrovaly slovesné kategorie v rámci příkladů. Kategorie slovesného vidu byla ve většině učebnic prezentována pouze příklady imperfektivních a perfektivních verb bez vysvětlení. V učebnici „Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?“ byly tvary perfektiv úplně eliminovány, na úrovni A1 se ovšem očekává základní seznámení se s imperfektivy a perfektivy v rámci tvoření futura. „Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ“ se zmiňuje o tvoření budoucího času opisným futurem nebo perfektivem; materiál „Česky raz dva“ zařazuje perfektiva do konkrétní situace (např. verbum „dát si“ – „říkáme, když mluvíme o jídle nebo o pití“²⁶⁷). Ačkoliv analyzované učebnice zahrnují zkoumané slovesné kategorie, ne vždy jsou informace o kategoriích dostačující nebo úplné (chybí slovesné tvary nebo vysvětlení).

2. Vychází vybrané učebnice z gramatického popisu pro referenční úroveň A1? Žádná ze sedmi učebnic nezahrnovala všechny očekávané informace o slovesných kategoriích, s nimiž by se žáci referenční úrovně A1 měli seznámit a které jsou popsány v publikaci „Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1“²⁶⁸. Nejvíce znalostí a informací o slovesných kategoriích poskytoval učební materiál „Česky raz dva“

²⁶⁷ HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022, s. 35. ISBN 978-80-908603-0-8. Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

²⁶⁸ HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 254–257. ISBN 80-260-1459-6.

a „Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ“. V těchto dvou materiálech chybělo několik slovesných tvarů prezentujících paradigmata slovesných časů nebo vysvětlení týkající se kategorie slovesného vidu. I u ostatních učebnic byly víceméně slovesné kategorie v rámci příkladů (textů, dialogů, básniček, písniček) představeny, ale téměř vždy nebyla kategorie kompletní, například v učebnici chyběla 2. osoba plurálu, slovesné časy neobsahovaly celá paradigmata nebo tam nebyly potřebné poznatky uvedeny či vysvětleny. V některých ukázkách ale bylo jasně vidět, že daná slovesná kategorie čerpá z gramatického popisu pro referenční úroveň A1, především u přítomné slovesné flexe, u níž Hádková, Línek a Vlasáková doporučovali slovesa rozdělit do dvou skupin na „U-typ“ a „M-typ“, a to podle koncovek 1. os. sg.; učebnice tak i u sloves 3. třídy přítomného kmene užívaly hovorovější koncovky v 1. osobě singuláru „-u“ a v 3. osobě plurálu „-ou“ („maluju“, „malujete“, „sáňkuju“, „sáňkujete“ ad.). Také téměř všechny učební materiály uváděly u kondicionálu především tvar 1. osoby singuláru verba „chtít“.

3. Vycházejí analyzované gramatické kategorie zkoumaných učebnic z reprezentativních (odborných) učebnic (gramatik)?

Třetí výzkumná otázka byla poněkud obtížně zodpověditelná, jelikož mnohdy z uvedených dokladů danou kategorii nebylo, jak podložit. Autoři učebnic mohli vycházet a čerpat z odborných publikací, ale také nemuseli. Některé učební materiály například u sloves zvýrazňovaly koncovky, podle nichž se dalo poznat jaká gramatika mohla sloužit jako opora při tvoření zkoumaných materiálů.

Kromě jedné analyzované učebnice, která se nezabývala kategorií slovesného vidu, by se dalo konstatovat, že zbylých šest učebních materiálů se věnuje zkoumaným slovesným kategoriím, avšak neuvádějí všechny informace, které by měli žáci úrovně A1 ovládat (mnohdy se jedná o stejné chybějící údaje). Někdy je v materiálech zjevné, že vycházejí z gramatického popisu pro referenční úroveň A1, jelikož dané tvary prezentují, není tomu tak vždy. Autoři při tvorbě učebních materiálů a prezentaci slovesných kategorií mohli čerpat jednak ze „Stručné mluvnice české“ nebo z „Mluvnice češtiny 2“.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Vidová Tereza

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Analýza slovesných kategorií na úrovni A1 v učebnicích češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem

Jméno vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Počet znaků: 117 610

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 30

Klíčová slova: slovesné kategorie, Společný evropský referenční rámec pro jazyky, referenční úroveň A1, učebnice češtiny pro cizince, mluvnice

Anotace diplomové práce:

V teoretické části práce je okrajově představen „Společný evropský referenční rámec pro jazyky“, jsou zde formulovány znalosti o slovesných kategoriích, které by měli žáci referenční úrovně A1 znát. Dále jsou na základě mluvnic a gramatik vymezeny dané slovesné kategorie, které budou potřebné k analýze v praktické části, v níž se pokusím o interpretaci slovesných kategorií v učebnicích češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem určených věkové kategorii v rozmezí 6–12 let. Práce se snaží zjistit, obsahují-li zvolené učebnice pro děti všechny slovesné kategorie vymezené pro referenční úroveň A1 a vychází-li z teoretického základu gramatik.

Resumé

In the past few years, there has been an increase in the number of foreigners entering the Czech Republic, and two years ago, there was a greater arrival of war refugees, including children. In this thesis, I analyzed verb categories in selected Czech textbooks for students with a different mother tongue, specifically textbooks for children. The textbooks reviewed are intended for students aged 6 to 12 (depending on the specific publication).

In the theoretical part, I discuss the characteristics of the “Common European Framework of Reference for Languages”, and the knowledge of verb categories that pupils of reference level A1 should know, and I also define each verb category. In the practical part, I analyze the following verb categories: person, number, tense, manner/verb form, verb genus and aspect. I evaluate how well the research questions were addressed and whether they meet the requirements for A1 level, or if the textbooks have utilized any additional support in the form of grammar that could have been used to create the teaching materials:

1. Do the textbooks take into account all the grammatical categories for the A1 reference level as described by the SERR publication “Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1”?

The textbooks demonstrated the verb categories within examples. Most textbooks only presented examples of imperfective and perfective verbs without providing explanations for verb aspect. Perfective forms are entirely absent from the textbook “Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš?”, however, at A1 level, a basic introduction to imperfective and perfective verbs in the context of forming the future is expected. The “Mluvnice pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ” mentions the formation of the future tense with the descriptive future or perfective; the material “Česky raz dva” places the perfective in a specific situation (e.g. the verb “to give yourself” – “we say when we talk about eating or drinking”). Although the analysed textbooks include the verb categories studied, the information about the categories is not always sufficient or complete (verb forms or explanations are missing).

2. Are the selected textbooks based on the grammar description for the A1 reference level?

None of the seven textbooks included all the expected information on the verb categories that students at the A1 level should be familiar with, as described in the

publication “Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1”. The teaching materials “Česky raz dva” and “Mluvnice češtiny pro žáka-cizince na 1. stupni ZŠ” provided the most comprehensive knowledge and information about verb categories. These two materials lacked several verb forms presenting verb tense paradigms or explanations concerning the verb aspect category. In the other textbooks, the verb categories were more or less presented within the examples (texts, dialogues, poems, songs), but almost always the category was not complete, for example, the 2nd person plural was missing in the textbook, the verb tenses did not contain the whole paradigms, or the necessary knowledge was not given or explained. However, in some examples, it was visible that the given verb category drew on the grammatical description for the A1 reference level, especially for the present verb inflexion, for which Hádková, Línek and Vlasáková recommended dividing the verbs into two groups, “U-type” and “M-type”, based on the endings of the 1st person singular. The textbooks also used the more colloquial endings in the 1st person singular “-u” and in the 3rd person plural “-ou” (“maluju”, “malujou”, “sáňkuju”, “sáňkujou”, etc.) for verbs of the 3rd class of the present stem. Additionally, almost all teaching materials primarily provided the 1st person singular form of the verb "to want" for the conditional.

3. Are the analysed grammatical categories of the examined textbooks based on representative (professional) textbooks (grammar)?

The third research question was somewhat difficult to answer, as there was often no way to validate a category from the given documents. Textbook writers could draw on professional publications, but they also did not have to. For example, some textbooks highlighted the endings of verbs, which could be used as a basis for the grammar used to create the materials under study.

Apart from one textbook analyzed, which did not address the category of verb tense, it can be concluded that the remaining six teaching materials address the studied verb categories, although they do not provide all the information that A1 learners should know (often the same missing details). Sometimes it is evident in the materials that they are based on the grammatical description for the A1 reference level, as they present the given forms, though this is not always the case. Authors in creating instructional materials and presenting verb categories could have drawn from either “Stručná mluvnice česká” or “Mluvnice češtiny 2”.

Seznam použité literatury

HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022. ISBN 978-80-908603-0-8.

Dostupné z: <https://www.cicops.cz/cz/45-kurzy-cestiny/830-cesky-raz-dva>

HALAŠTOVÁ, Andrea a kol. *Česky raz dva: výukové materiály s metodickou podporou*. Centrum pro integraci cizinců, o. p. s., 2022. ISBN 978-80-908603-0-8.

Dostupné

z:

https://www.cicops.cz/images/cestina_pro_cizince/materialy_ke_stazeni/%C4%8CESKY_RAZ_DVA_pro_u%C4%8Ditele_CIC_2022.pdf

HRONOVÁ, Karla – HRON, Josef. *Čeština pro cizince – Ahoj, jak se máš? (A1 / AOK)*. Praha: Didaktika, 2009. ISBN 978-80-254-366-8.

KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince 1*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004. ISBN 80-242-1215-3.

KOTYKOVÁ, Světlana – LEJNAROVÁ, Ilona – KINKALOVÁ, Jiřina. *Čeština pro malé cizince 2*. Praha: Euromedia Group k. s. 2004. ISBN 80-242-1501-2.

ROHOVÁ, Jana. *Mluvnice pro žáka – cizince na 1. stupni ZŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s. r. o., 2022. ISBN 978-80-7496-487-9.

ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 1*. (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN 978-80-7357-582-3.

ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – český jazyk pro malé cizince 1*. (metodika). Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN: 978-80-7357-584-7.

ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – Český jazyk pro malé cizince 2*. (učebnice) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. ISBN 978-80-7357-933-3.

ŠKODOVÁ, Svatava. *Domino – český jazyk pro malé cizince 2.* (metodika) Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. ISBN 978-80-7357-7.

HÁDKOVÁ, Marie – LÍNEK, Josef – VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2005, s. 254–257. ISBN 80-260-1459-6.

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká.* 25. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 107–110. ISBN 80-7168-306-x.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace.* Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portal, s. r. o., 2016, s. 45–46, 48. ISBN 978-80-262-0982-9.

HRDLIČKA, Milan. K obtížnosti mluvnické látky ve výuce češtiny jako jazyka nemateřského. In: HRDLIČKA, Milan – ŠKODOVÁ, Svatava. *Čeština jako cizí jazyk v průsečíku pohledů.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7308-884-2.

KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan – PETR, Jan – VESELKOVÁ, Jarmila (ed.). *Mluvnice češtiny 2), Tvarosloví.* Praha: Academia, 1986.

NEKULA, Marek. Indikativ. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd. druhé, opravené. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 321. ISBN 978-80-7106-624-8.

POLDAUF, Ivan – ŠPRUNK, Karel. *Čeština jazyk cizí.* Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1968, s. 213.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Translated by IVANOVÁ, Jaroslava – LENOCHOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Jana – ŠIMÁČKOVÁ, Šárka. Univerzita Palackého v Olomouci 2006, s.1. ISBN 80-244-1425-2.

ŠTÍCHA, František a kol. *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II., Morfologie – morfologické kategorie, flexe. 1. vyd.* Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3185-3.

Internetové zdroje

Cizinci: Počet cizinců [Online]. *Český statistický úřad*. Aktualizováno 30. 1. 2024.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu> [2024-03-20]

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors. [Online] Rada Evropy, 2018.

Dostupné z: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989> [2024-03-20]

DOLEŽÍ, Linda (ed.) a kol. *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince.* [Online] AUČCJ – Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, 2014. ISBN 978-80-260-5587-7.

Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-mladsi-skolni-vek.pdf>

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.* [Online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020.

Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/> [2024-03-20]

HORÁKOVÁ, Jitka. Funkce nejen prefixu ve vidu. In: HORÁKOVÁ, Jitka – KOPEČKOVÁ, Michaela – NOVÁKOVÁ, Eva – POLÁCHOVÁ, Pavla. *Slovník českých vidových dvojic pro cizince.* [Online]: iPDF. 1. vyd. © Univerzita Palackého v Olomouci, 2021, s. 27. ISBN 978-80-244-5872-4. Dostupné z: https://www.tschechisch-lernen.at/pdf/tschechisch_aspektpaare.pdf [2024-03-20]

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [2024-04-19]

JANDA, Laura. A metaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect*. In: *Cognitive Linguistics* 15–4. [Online] (2004), s. 475. Online: PDF. Dostupné z:

<https://lajanda.github.io/mypubs/Janda%202004%20A%20metaphor%20in%20search%20of%20a%20source%20domain.pdf> [2024-03-20]

MATYÁŠOVÁ, Radka. *Srovnání učebnic pro žáky s OMJ na úrovni A1*. [Online] Brno, 2020. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Mgr. Hana Svobodová, Dr. phil.
Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/n1x24/Matyasova-BP.pdf>

Referenční úrovně pro češtinu jako cizí jazyk. [Online] © 2013–2024 MŠMT.

Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>. [2024-03-20]

VÁVROVÁ, Alena. *Prezentace minulého času ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. [Online] Brno, 2013. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka. Mgr. Pavlína Vališová.

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ytlqp/Vavrova_Alena.pdf

VLACHOVÁ, Iveta. *Pasivum ve výuce češtiny jako cizího (druhého) jazyka*. [Online] Brno, 2022. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Mgr. Adam Veřmiřovský, Ph.D.

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pzzxb/Bakalarska_prace.pdf

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Časová osa	20
Obrázek 2 – Příklady 3. osoby singuláru a plurálu	30
Obrázek 3 – Slovesa U-typu a M-typu	31
Obrázek 4 – Příklady 1. a 3. osoby.....	35
Obrázek 5 – Perfektivní slovesné formy	37
Obrázek 6 – Příklady 3. os. sg. ind. préterita.....	37
Obrázek 7 – Příklady futura	38
Obrázek 8 –Příklady 3. os. sg. kondicionálu přítomného.....	40
Obrázek 9 – Příklady 2. os. pl. imperativu	40
Obrázek 10 – Příklad 3. osoby singuláru i plurálu slovesa „být“	43
Obrázek 11 – Ukázka neformálního a formálního dialogu.....	44
Obrázek 12 – Rozdíl mezi 2. osobou singuláru a plurálu, prostředek formální komunikace .	44
Obrázek 13 – Verbum „být“ ve 3. os. sg. v préteritu, přítomnu a futuru.....	45
Obrázek 14 – Příklad 1. osoby singuláru.....	48
Obrázek 16 – Příklad 3. osoby plurálu	49
Obrázek 15 – Příklad 3. osoby singuláru.....	49
Obrázek 19 – Ukázky imperativních tvarů 2. osoby singuláru a plurálu	54
Obrázek 17 – Příklad 1. a 2. osoby singuláru a plurálu	54
Obrázek 18 – Ukázka formální komunikace – získávání informací o cestě	55
Obrázek 20 – Příklady 1. os. sg. v přítomnu a plurálu	56
Obrázek 21 – Ukázka singuláru a plurálu	59
Obrázek 22 – Ukázka slovesných časů	60
Obrázek 23 – Příklady perfektivních préteritálních verb.....	61
Obrázek 25 – Ukázka 2. osoby singuláru a plurálu, formální dialog.....	65
Obrázek 24 – Ukázka slovesné flexe – verbum „být“ (i v záporu).....	65
Obrázek 26 – Ukázka tvoření préterita.....	67

Seznam zkratk

ad.	a další
akuz./A	akuzativ
apod.	a podobně
AO/AOK	audioorální kurs
a.s.	akciová společnost
atd.	a tak dále
CD	kompaktní disk
ČR	Česká republika
ed./eds.	editor, editoři
EJP	Evropské jazykové portfolio
imp.	imperativ
ind.	indikativ
inf.	infinitiv
IVP	individuální vzdělávací plán
kap.	kapitola
kol.	kolektiv
k. s.	komanditní společnost
kupř.	kupříkladu
N	nominativ
např.	například
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OMJ	odlišný mateřský jazyk
opr.	opravené
os.	osoba
PDF	přenosný formát dokumentů
pl.	plurál
popř.	popřípadě
prét.	préteritum
préz.	prézens
př.	příklad
s.	strana
SERR	Společný evropský referenční rámec pro jazyky

sg.	singulár
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný, tak zvaný
vyd.	vydání
ZŠ	základní škola

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled analyzovaných učebnic.....	27
--	----